

ЛИТОПИС

ЧЕРНОТ КАЛИНИ

Е. КОЗАК.

1 9 3 1

III

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Річна передплата 13.— зол.
 Піврічна » 7.— »
 Чвертьрічна » 3.50 »
 Для членів «Червоної Калини» 3.— »
 Ціна поодинокого числа 1.20 »
 В Румунії: річна передплата . 360 леїв
 піврічна 190 л., чвертьр. 100 л.
 Для інших країв 2 \$ річно.

За кордоном приймають передплату на «Літопис Червоної Калини» та впис членів:
 В Сполучених Держ. Північної Америки: The Ukrainian Legion, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. USA. / В Канаді: The Ukrainian Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box 2121. / Румунії: Dmytro Herodot, Bucarest IV., Delea Veche 45.

АДРЕСА: ЧЕРВОНА КАЛИНА, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/ІІІ.

КУПУЙТЕ ВИДАННЯ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Берестейський мир, з нагоди 10-х роковин 9. ІІ. 1928. Спомини та матеріяли. Зладив І. Кедрин 320 стор. і 16 ілюстрацій 8 зл. 4 зл.
Федір Дутко: Глум. Оповідання, ст. 52
Д. Дорошенко: Мої спомини про давне минуле. Частина І-ІV. 8.40 « 4.20 «
Богдан Лепкий: Слота. Поезії 90 « 45 «
От так собі. Мініјатури стор. 129. 1.50 « 75 «
Між молотом і квалом. Причинки до історії Укр. Армії. Сторін 79 1.50 « 75 «
Ст. Левинський: Від Везувія до пісків Сагари. Сторін 84 3.25 « 1.70 «
Халіда Едіб: Вогні. Повість з турецької визвольної війни. Сторін 234 4.50 « 2.25 «
Василь Софронів: Грішник. Нариси. Сторін 104 1.50 « 75 «
Микола Голубець: Львів. Сторін 179 3.— « 1.50 «
А. Вільшенко: Життя і пригоди Цяпки Скоропада. Сторін 267 4.50 « 2.25 «
Роман Купчинський:
 І. Курилася доріженька Стор. 208 4.— « 2.— «
 ІІ. Перед навалою. Сторін 192 4.— « 2.— «
Федір Дудко:
 І. Чорторий. Сторін 192 3.50 « 1.75 «
 ІІ. Квіти і кров. Сторін 192 4.— « 2.— «
 ІІІ. На Згарищах 4.— « 2.— «
Ген. Всеволод Петрів: Спомини з часів укр. революції. І—ІІІ. Част. по зол. 3.50 « 1.75 «
 Ч. ІV. друкується.
Юра Шкрумеляк: Чета крилатих. Сензаційна повість 17 аркушів друку 5.— « 2.50 «
Др. Степан Шухевич: Спомини. (Причинки до історії УГА, на підставі записок та власних переживань)
 І—V. Частина по зол. 4.—зл. 2.—зл.

Богдан Лепкий: Зірка, пов. з повоєнного життя 4.— « 2.— «
Володимир Лопушанський: Перемога
 — повість з визвольної війни.
 І і ІІ. Частина по зол. 3.— « 1.50 «
Максим Брилинський: Хресний вогонь.
 Воєнні нариси 2.50 « 1.75 «
Т.Г. Масарик: Світова революція, т. І. 13.50 « 6.75 «
 т. ІІ. 8.— « 4.— «
Др. Ст. Шухевич: Видиш брате мій
 (8 місяців серед УСС-ів) 4.50 « 2.25 «
Др. Ганс Кох: Договір з Денкіном 1.80 « 0.90 «
М. Галаган: З моїх Споминів
 І, ІІ. і ІІІ. Частина по зол. 4.— « 2.— «
 ІV. Частина 6.— « 3.— «
Микола Матіїв-Мельник: На чорній дорозі (новелі) 3.50 « 1.75 «
Богдан Лепкий: Вадим, повість з княжих часів 4.50 « 2.25 «
А. Чайківський: Чорні Рядки.
 Спомини 3.— « 1.50 «
Олена Степанівна: На передодні великих подій 2.— « 1.— «
І. Максимчук: Кожухів — доля старшин УГА, вивезених до Архангельська і на Сол. Острови 2.80 « 1.40 «
А. Крезуб: Партизани — спомини з життя повстанців — ч. І. і ІІ. по 4.— « 2.— «
М. Костів: Джін-Гіс-Хан гряде. 3.— « 1.50 «
О. Бабій: Перші стежі, повість 6.— « 3.— «
Е. Чикаленко: Щоденник 14.— « 7.— «

АДРЕСА: ВИДАВНИЦТВО „ЧЕРВОНА КАЛИНА“, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/ІІІ.

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

III. Річник

ЧИСЛО 3. *

БЕРЕЗЕНЬ

* 1931

Ген. Володимир Сінклер
I. Ген. Кватирмайстер, Нач. Штабу Дієвої Армії і Нач. Генштабу.

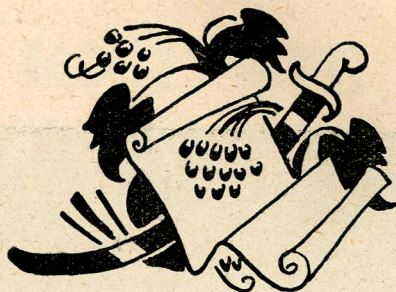
Портрет кисти арт. Петра Холодного

*Ми й досі плачемо на ріках вавилонських,
Сумуємо серед непривітних сторін;
Що хвилі згадуєм красу палат сіонських
Т рвемося душею до своїх руїн.*

*І кобза наша з нами мовчазна сумує,
В ній струни не звенять, їх вітер буйний рве;
Та грати з нас ніхто охоти тут не чує,
Хоч в серцях наших рідна пісня ще живе.*

*Коли-ж ти обізвешся, кобзо звуколірна?
Коли звістиш, що вже скінчивсь твій довгий сон?
Коли твоїх струн пісня радості безмірна
Нас поведе туди, де рідний наш Сіон?*

З кривавих днів

Написав: Ч. Кибалюк

Вчора був бій.
Скажений, лютий.

Кулі, як джмелі, снували в повітрі, сичали, гули, лискали...

Високо над головами, летючи, стогнали гарматні стрільна й з сухим тріском і вереском рвались, немов дзвінко роздираючи мутно-блакитну завісу розпеченого полуднево-літнього неба.

Сонце пражило.

Юнаків одного за другим клали кулі, валили з ніг соняшні проміння, що невидимими смертельними жалами відались у голови через залізні шоломи.

Клекотали кулемети, як вода в казані.

Було пекло...

І з поля бою дивився Жах.

Широко відчинені очі...

Викривлене муками обличчя...

Спрагнені, побілілі губи...

І кров, як клапті розшматованої китайки, що червоними плямами впали на лице, руки, розхристані, мокрі, спітнілі груди.

І дивилось Завзяття.

Сильні, молоді руки, розкидані вітром кучері над високим чолом, грізні очі з виразом готовності на все, в постаті, погляді й рухах — одно непереможне „вперед!“

Завзяття перемогало болючу втому й огнену спрагу, вело на залізо багнетів і смертельних джмелів, непереможно тягнуло вперед, в жахливу пащу смерті.

А позаду героїчних рядів розцвітали маки...

Червоно-криваві квіти...

В божевільному клекоті кулеметів, в пекольному верескові розривів, в спазматичних дріжаннях землі, чулось якесь злорадісне вдоволення, виднілись оскалені хижацькі зуби...

Реготала смерть...

Регіт перекидався залізним громом через гори й долини й зловіщим відгомоном в далеких просторах горячих піль.

Падали юнаки — молодий квіт, оббитий страшним вихром, залізним дощем.

В останнє зітхали груди на лоні землі...

В останнє сині, викривлені, стиснені губи посилали огнені слова пімсти — молитви до мовчазного неба...

В останнє руки конвульсивними рухами гребли й хватили рідну землю.

Був бій скажений, лютий...

Цвіли кроваві маки...

Героїчно змагалися юнаки, але червоний ворог підступно обійшов, заломилося крило і мусіли відступити.

На другий день юнаки стояли в селі, за п'ятнадцять кілометрів від місця бою.

Вечір.

Тривожний, небезпечний...

Навколо большевики й Поляки.

Юнаки у ворожому колі.

З ними в колі, в сусідньому селі, ще якась розшматована й здеморалізована українська частина.

День пройшов спокійно.

Стежі нічого не принесли.

З боку Поляків приїздив післанець з пропозицією здатись.

Пропозицію відкинули.

Большевики мовчать.

Винохують, орієнтуються.

Тихо.

Мертвий спокій перед шаленою бурею.

Всі ходили з головами, повними думок і душами, повними тривоги.

Сонце сховалось за обрій.

Ледве дише пестливий вітерець.

Пахнуть чорнобривці й метеоди.

Село сповиває безвладність відпочинку.

Спокій вечірнього повітря порушує церковний дзвін.

Єлегійний вечірній дзвін...

Так солодко від цього дзвону й так сумно...

Так хочеться жити.

Хочеться забути про коло смерті, про криваве завтра.

На сільській площі двома довгими рядами стоять юнаки.

На крилі — орхестра.

Поважні лиця.

Мовчазні.

Невеселі.

Але постаті стрункі, тверді.

— На молитву! чути команду.

В тишу сільського вечора вливаються стройні звуки молитви.

Така сьогодні сердечна молитва.

Стільки тривожних думок і щирих бажань несеться до синього неба.

Витягнувшись, стоїть полковник.

Високий, енергійний, з бритим лицем і рішучим підборіддям.

Але що це? Не то сльоза, не то якась проміння бризнуло й відбилося огником у його очач.

Скінчилося.

Всі стають.

Тиша.

Гимн! роздалась команда.

Ряди дрогнули, випрямились.

Вдарили тромбини й бубни по тихому повітрю, дзвінком сріблом розсипались флейти, чистими лагідними звуками, як легкі метелики, полетіли м'яккі тони клярнетів високо, високо... аж до тремтючих зірок, що брилянтами загорілись в темній височині.

— „Ще не вмерла“...

І нове почуття народжувалось в душах.

Груди випрямлялись.

Загорілись очі.

Забувались страхіття вчорайшого дня.

Зникала розніженість думок, викликана дзвоном і тихим сільським вечером.

І робилось нове почуття, новий дух.

Рішучість, мужність.

Погляд степового орла, твердість криці, жага перемоги.

Останній акорд... Орхестра спинилась і фінальні звуки десь впали в придорожних кущах пахучого жасміну.

На другий день, рожевим ранком юнаки зломали вороже коло.

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ!

Високоповажаний Пане редакторе!

В Ч. 2. журналу „Літопис Червоної Калини“ за місяць лютий ц. р., в статті п. Атаназія Фіголя п. н. „Бій під Крутами“, зрєферовано спомини Б. Монкевича про „Бій під Крутами“ з Ч. 2. журналу „Поступ“ за лютий 1929 р. Монкевич, подаючи історичної ваги факти, досить легковажно подав прізвища старшин, учасників згаданого бою, які безславними вчинками зганьбили себе на віки-вічні в очач цілого Українського Народу, і які сплямлені тавром зрадників, дістануться без сумніву на сторінки Української Історії, — не подаючи притім їх докладних імен ні походження, чим несвідомо спричинив кривду іншим невинним людям. З тої причини я був змушений в той час подати до загального відома листом до Редакції журналу „Поступ“ (Ч. 5, за м. травень 1929 р.), що я, сотник Української Армії (в той час старшина Вільного Козацтва): Олександр Тимченко, нічого спільного з ославленим командіром Київського Студентського Курія, сотником Тимченком не маю! Також візвав я автора цих споминів п. Б. Монкевича (з яким я служив разом в 1-ій кулеметній дивізії Української Армії), аби зволив негайно подати до загального відома, докладне імення того нікчемного старшини і тим самим охоронив моє добре імя і незаплямовану військову честь від ріжних незаслужених закидів, проваючих моє прізвище, як це трапилось мені кількратно в м. лютім 1929 р.

Тепер, з нагоди історичного бою під Крутами, на сторінках пов. журналу „Літопис Червоної Калини“ Ч. 2., в статті п. Атаназія Фіголя вдруге ганьбитись (зрештою, цілком заслужено) нещасливе прізвище мого одноіменника, ославленого сотника Тимченка без подання його імени. Нажаль і на цей раз я мав дуже прикрі непорозуміння на тім ґрунті в м. Бродах, дня 11.ІІ. ц. р. В наслідок фатального непорозуміння, мене знову спровоковано безвідповідними чинниками, і підбурено проти мєєї невинної особи опінію Брідського Громадянства, наражаючи мене притім, крім моральних неприємностей, ще й на значні матеріальні страти.

Отже зважаючи на те, що кожної річниці історичного бою під Крутами, можуть появлятися в українській пресі подібні статті, які знову можуть потягнути за собою небажані для мене наслідки і прикрі непорозуміння, яких я з цього приводу вже мав рішучо заботою, в останній раз категорично зазначую, що я, сотник Олександр Тимченко, був старшиною 5-ої Херсонської стрілецької дивізії Української Армії і нічого спільного з командіром Київського Студентського Курія, ославленим зрадником, сотником Тимченком не мав, не маю і не бажаю мати, а всі закиди і провокації рішучо відкидаю, та винних в розповсюдженню і свідомому чи несвідомому приписуванню мені незаслужених вчинків, потягну до судової відповідальности.

З правдивим поважанням
Сотник Олександр Тимченко

Мої спомини з останніх днів окупації України австро-німецькими військами

Написав: П. Бекесевич, сотник У. Г. А.

Вліті 1918 року відкомандовано мене зовсім несподівано з італійського фронту до австро-угорських окупаційних військ на Україну і приділено до штабу 16. полку краювої оборони, котрий стояв тоді в місті Гайсині. Можна собі уявити мою превелику радість, коли я виїздив з пекла італійського фронту на широкі степи України, знані мені лишень з опису.

Полк, до котрого мене приділено, складався виключно з вояків польської народности, майже всі резервові старшини, около 2/3 старшинського складу, це були Поляки, решта австрійські Німці, кілька Чехів і я одиникий Українець. Командантом полку був підполк. Шпондер, людина праведна, з великим політичним хистом. З поминенням других старших рангою і досвідом старшин, він назначив мене стаційним командантом міста Гайсина.

Виходив з заложення, що ту важну функцію лучника між військовою командою а цивільними властями повинен сповняти на українській землі лишень Українець. У всіх важних справах він завжди засягав моєї ради і завдяки тому з трьох з гори наказаних карних експедицій, що мали на меті ревіндикацію загарбаного селянами у поміщиків майна, лишень одну перепроваджено при моїй участі, як заступника команданта полку і то в порівнанню до того роду других ексекуцій в людяний спосіб і з мінімальними успіхами. Одного дня настановлений гетьманом гайсинський староста прислав був до команданта полку около 20 арештованих свідомих Українців з просьбою передержати їх у військовій вязниці аж до відранспортовання їх з більшою партією подібних арештантів до якихсь концентраційних таборів в Німеччині. По короткій розмові удалося мені переконати полковника про безпідставність зарядженого арешту і позискати його згоду на увільнення призначених на загладу невинних людей. З обох вище згаданих причин він мав навіть дождження на підставі денунціяції польських старшин свого полку, котрим кінець положила революція в Австрії і відворот австрійських військ з України.

А сталося це в Гайсинському гарнізоні так неждано, через одну ніч. Було це дня 3-го падолиста. Мрачний день з морозом. Іду вулицею. Вояки поскидали з шапок розетки, не здоровлять старшин. Ходять чутки про якісь вояцькі ради, які домагаються негайного повороту домів. Полковник скликав старшинські збори, зворушений говорить про заклик цісаря Карла до своїх народів, про заломання фронту в Італії, про кінець війни. Полк готується горячково до дороги. На стації стоїть три ешелони під парою. На другий день рано полк опускає Гайсин в напрямі до двірця. По завагонованню полковник каже заграти цісарський гимн, однак музиканти під охороною скорострільів II баталіону, звернених в сторону старшинських вагонів, заграли: „Де домов мой“, а опісля „Еще Польска“. Вузкаторовою колійкою добивається полк під ніч до Винниці.

На стації у Винниці безліч ешелонів з відступаючими австрійськими військами. Австрійські і гетьман-

ські стійки нікого не випускають на місто, звідки доходять часті стріли. Старшини полку — мої товариші — скупчені в двох вагонах, дискутують над витвореною ситуацією. Жовнірська рада скасувала старшинську кухню. Голодні частуємося припасами з наших наплечників. Около півночі приносить мені мій чуракаву з жовнірської кухні і тягне мене в кут. „Пане поручнику, втікайте, жовнірська рада постановила розправитися з кількома старшинами за їх обходження з жовнірами, а також з вами, бо ви Українець“. Вістка ця лишень прискорила виконання мого пляну, кинути полк ще на українській землі і не дати себе завести до Кракова, куди прямував полк. Я попрощався тихцем з командантом полку і забравши зі собою двох однорічних охотників, Українців, серед темної ночі поміж ешелони добився щасливо до реставрації винницького двірця. При буфеті стояло кількох старшин в гетьманських одностроях, пили чай і в дивнім московсько-українським „язычію“ говорили про відворот австрійських військ. Довго не надумуючися, я приступив до одного з них, котрого другі кликали полковником, представився, хто я є і заявив, що я хочу вступити в ряди організуючоїся української армії. „Харашо, галубчик, нам таких і нада“. Він був командантом стаціонованого у Винниці 2-го саперного куріня. Вручив мені свою візитівку з кількома словами до свого адютанта, щоби мене сейчас прийняв в склад куріня, а додавши мені до охорони двох козаків з двірцевої сторожі, казав мене відвести до касарні полку. Зі мною поїхали туди також і оба однорічні охотники.

Переспавшись в кімнаті дижурного старшини, я щойно на другий день познайомився при спільнім обіді в старшинській харчівні зі всіма старшинами куріня і старався зорієнтуватися в новім положенню. Сам полковник (назвиська на жаль не памятаю) був собі добряга веселої вдачі, котрий вмів приноровитися до кожночасної ситуації. Перед козаками він був Українець, в старшинській харчівні серед своїх старшин, котрих було около 15, а з котрих лишень трьох почувало себе Українцями, він був Москалем. Пригадую собі, як в другім тижні мого побуту в куріні святковано в старшинській харчівні якісь курінні роковини. Випивши вже може десяту склянку монополки, полковник серед захоплення своїх старшин вніс тоаст на здоровля царя і єдиної неділимої. Протести мої і вище згаданих товаришів на ніщо не придалися, їх закричали п'яні. Козаки і підстаршини куріня, це були діти українських селян з подільської губернії, серед них велика скількість свідомих Українців. Найкращі з них за допомогою обох моїх однорічних охотників утворили між собою тайний кружок, в котрім гуртувалися всі незадоволені з пануючого режиму. Це були здекларовані вороги Скоропадського з його системою правління, реставруванням поміщицтва, карними експедиціями і запровадженням на Україні при допомозі німецьких військ старих царських метод правління. На свої тайні засідання запрошували мене одного з старшинського складу. Там ми обговорювали

Київ 1.V. 1918. С.С. складають на приказ Німців зброю

біжучі теми, мимохить приготовляючи ґрунт під події, які незабаром наступили.

До кружка нашого прийшов дня 14. падолиста вечером емісар С. Петлюри з відозвою, закликаючою до повстання против гетьмана Скоропадського. Повстання, виходячи з Білої Церкви і опираючися на Січових Стрільцях, мало захопити цілу Україну і прогнати Скоропадського wraz з піддержуючими його німецькими військами. Цілий винницький гарнізон мав ще цієї ночі перейти на сторону Головного Отамана. Емісар забрав мене і ще одного підстаршину як делегатів куріня на спільне засідання делегатів цілого гарнізону в цілі обговорення одноцільного пляну діланья. Нарада покінчилася ооколо 2-гої години вночі. Вернувши до куріня, ми познайомили кружок про хід нарад і більшістю голосів прийняли і виконали слідуочий плян:

Тому, що у Винниці було цілий час оостре поготовля, всі старшини і козаки стояли в касарнях. Про козаків ми були спокійні, йшло нам про старшин. О год. 5-тій рано 30 козаків впало до кімнати дижурного старшини, а захопивши 18 скорострільів, котрі там стояли, козаки побудили старшин, котрі спали в сусідних кімнатах, про-сили їх убраться і вийти на подвір'я. До зібраних старшин промовив один підстаршина, а пояснивши в коротких словах ситуацію, сказав: „Панове старшини, хто з нами, прошу на право, хто проти нас, на ліво“. Всі перейшли на право, з виїмком одного штабскапітана, котрого негайно відпроваджено до команди міста. Командант куріня з міста телефонічно повідомив нас, що стає по нашій стороні.

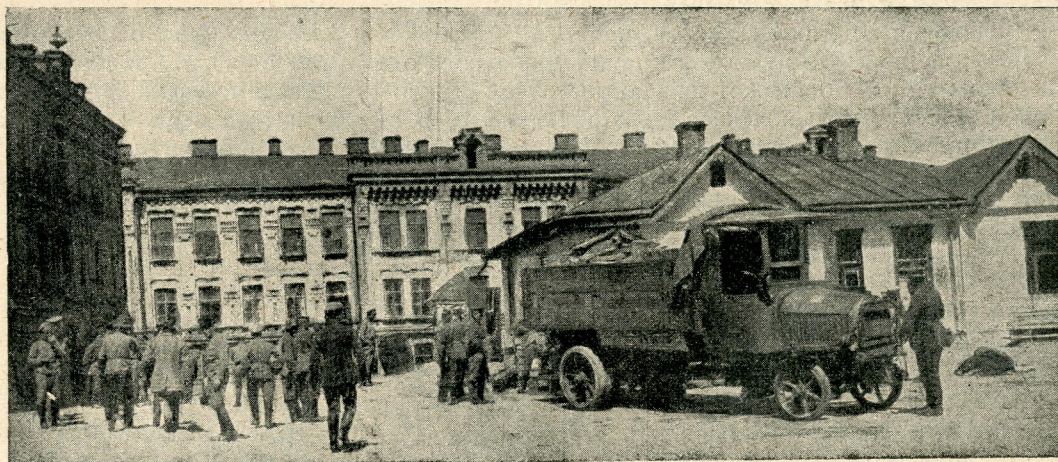
В цей спосіб цілий винницький гарнізон перей-

шов на протязі кількох годин на сторону повстанчих військ. Зі всіх сторін доходили вістки, що повстання охоплює цілий нарід. Пригадую собі, як на другий чи третій день після цих подій мешканці Винниці були свідками такої сцени: Гостинцем, що провадив зі сторони Хмельника надійшов до Винниці комплетно узброєний і умундурований піхотний полк зі скорострільами, на переді кількох кіннотчиків, у одного з них в руках великих розмірів жовто-блакитний прапор. „Ведіть нас до отамана Петлюри, ідемо на Київ“. Полк цей зорганізували са-

мочинно без жадної військової допомоги самі селяни.

Тимчасом чекала на нас друга не менше важна справа, розброєння німецького гарнізону, що стояв у Винниці. У Винниці і околиці стояв під той час сильний гарнізон німецьких військ. Вправді і в німецьких частинах дійшло вже до створення жовнірських рад, однак дисципліна і карність не потерпіли через це ані трохи. Німецькі війська були розташовані в трьох місцях: В давних російських касарнях за містом, в дівочій гімназії при головній вулиці, а також на дворці і в сумежних домах. Крім цього стояло в поблизькїм селі кілька батарей тяжкої артилерії. Головна команда в дівочій гімназії спочивала в руках вибраного жовнірською радою молодого рїтмайстра, однак у всіх важніших справах рїшала сама рада.

Дня 17-го падолиста відбулася нарада всіх у Винниці стоячих частин от. Петлюри і там порішено ще тої самої ночі розоружити всі німецькі війська, які знаходилися у Винниці і околиці, по можности без проливу крови, де однак заходила б потреба, при ужиттю зброї. Вибрана на нараді делегація старшин, в якої склад входив також я, як німецький переводчик, удалася нічно до головної квартири німецьких

Київ 1.V. 1918. Німці вивозять зброю С.С-ів

військ у дівочій гімназії. Сам будинок був вже окружений зі всіх боків нашими частинами. Залога спала, лишень від сторони вулиці по тротуарі ходив подвійний пост. Ми зажадали від нього побачитись з командантом і один з постів пішов до середини його прикликати. За кілька хвилин заблиско світло у всіх вікнах доверху поверхового будинку, в середині почулась метушня. Відчинились бальконові двері і на балькон виставили Німці дві великі панцирні плити, а за ними примістили два скоростріли; прочуваючи, що їх чекає, готовились до оборони. По яких десяти хвилинах появився молодий старшина і спитав, хто ми і чого бажаємо. Від імени делегації я пояснив йому коротко, в чім річ і вказав на каварню, котра стояла якраз проти гімназії, як місце наших дальших переговорів.

Німецький старшина заявив нам на те, що вправді для них (Німців) наша заява не є несподіванкою, однак в такій важній справі він сам не може переговорювати, але мусить засягнути думки жовнірської ради і в тій цілі вертає до касарні. Ми подалися до каварні. Довго довелося нам ждати на його поворот. Тимчасом Німці телефонічно порозумілися зі своїми всіма частинами у Винниці а також з батареями. За якої пів години прийшов німецький командант, а з ним 8 підстаршин, членів жовнірської ради. Тоді я заявив їм від нашої делегації, що Скоропадський, якого підтримують Німці, є ворогом Української Держави, що верховним вождом збройних сил України є отаман Петлюра, якого військо якраз веде тяжкі бої між Бояркою а Київом з німецькими частинами на службі Гетьмана і що в імени Головного Отамана жадаємо від Німців, щоби без проливу крові здали зброю і покинули Україну. Старшинам і підстаршинам лишаємо їх зброю і зобов'язуємося власними потягами і під охороною наших військ і на наших харчах відставити їх в бажанім ними напрямі так далеко в сторону границі, як далеко сягає українська влада.

Я не мав ще тоді комплетного придніпряньського однострою. Зпід російської шинелі висунувся стоячий ковнір моєї австрійської блюзи з двома зірками. Завважив це німецький рйтмайстер і сказав до мене: „Herr Oberleutnant, Sie Bundeskamerad, Sie werden die Deutschen wohl kennen. Also bitte, sagen Sie

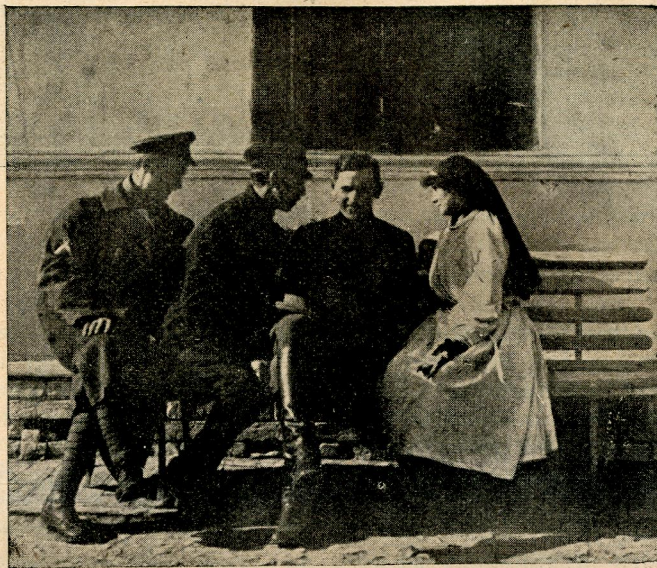
den Herren, dass deutscher Soldat gibt nie freiwillig die Waffen aus der Hand“. Це його останнє слово і не має що більше говорити. Ми заявили йому, що нас є у Винниці поперх 3000 (Німців було около 800), що всі обекти обставлені щільно нашими військами, що спротив є безнадійний і що лишень даром поллеться кров. Не ми того хочемо, але ви, нехай ллеться кров“ — сказав і уклонившись відійшов з товаришами.

Тимчасом частинам нашим, котрі були делеговані на дворець, удалося без жадних переговорів захопити несподіваним наскоком слабу обсаду двірця і німецькі частини закватировані в сусідних домах, около 150 чоловіка. Не обійшлося без жертв. Коли ко-

командант двірцевої сторожі побачив наших козаків, як вдерлися до його кімнати і забирали кріси, оперті під стіною, вистрілив з револьвера і кинув між гурт наших козаків дві ручні гранати. Вислід: Двох убитих, около 12 ранених, в тім 4 Німців. Він сам згинув на місці, пробитий багнетом одного козака. Німці піддалися. Піддалися також майже без спротиву німецькі частини в касарнях за містом около 250 чоловіка. Година 3-та в ночі ми були панамі ситуації. Лишень гімназія держалася і ми почали обстріл, а потім і регулярну облогу. Втім чуємо звідкілясь відгомін гарматних стрілів і вже паде 8 гранатів на середину міста. За кілька хвиль чо-

тири і знову чотири. То стріляли німецькі батерії з поблизького села. Се додало духа замкненим в гімназії Німцям. Вони почали викидати з вікон ручні гранати. Якраз розвиднялось. Аж тут провадять вулицею розоружених Німців з двірця і з касарень. Вид цей мусів поділати пригноблюючо на залогу гімназії. Перестали кидати гранати, появився білий прапор. Німці виділи безвиглядність дальшого спротиву і зложили зброю.

О год. 7-рано розоруження німецького гарнізону було скінчене. Майже рівночасно віхала на головну вулицю німецька артилерія з тяжкими гарматами з поблизького села. Гарматчики йшли серединою вулиці коло гармат пішки, а на їхніх конях їхали по обох боках дороги селяни, котрі їх без військової допомоги самі розброїли.

Київ 29.IV. 1918. Сот. С.С. Черник в гостях у лікаря сот. С.С. Д-ра Т. Рихла. Сот. Черник агинув в бою з гетьманськими військами під Мотовилівкою.

„Новий Львівський Театер“ при Начальній Команді Галицької Армії

Написав: Т. Клим

Разом з Українською Галицькою Армією перейшло в 1919 р. на Велику Україну і Товариство акторів „Новий Львівський Театер“. На Великій Україні театр цей давав спершу вистави в Кам'янці Подільським, а опісля у Проскуріві. З Проскурова „Новий Львівський Театер“ навязує контакт з У. Г. А. і у вересні 1919 р. переїздить „Новий Львівський Театер“ до Винниці, де залишається під протекторатом Н. К. Г. А. Щоби ще більше затіснити взаємини театру з нашою армією — Н. К. Г. А. — з днем 1 листопада 1919 р. як в річницю визвольних боїв — змілітаризувала акторів Нового Львівського Театру наказом з дня 7 падолиста 1919 р. Наказ цей звучить:

У. Н. Р. (Відпис)
Начальна Команда Рада Т-ва „Новий Львів. Театер“.
Галицької Армії при Н. К. Г. А.
7 листопада 1919 р. в постою
Ч. 1090/ мат.
м. Винниця

Весь персонал театральної трупи Т-ва „Новий Львівський Театер“ при Н. К. Г. А. переходить з днем 1-го падолиста 1919 р. на стан військовий як пропагандисти, відповідно до розпорядження Н. К. Г. А. оп. Ч. 4152/19. — Весь персонал театральної трупи Т-ва „Новий Львівський Театер“ при Н. К. Г. А. приділюється на стан харчевий до харчівні старшин Н. К. Г. А. „Б“ (хор. Прокопович).

Театральна каса переходить в заряд і контролю шефа Б. П. Н. К. Г. А., який з чистого доходу має покрити ріжницю в платнях театральному персоналові, відповідно до умовин між шефом Б. П. Н. К. Г. А. і Радою Т-ва „Новий Львівський Театер“ при Н. К. Г. А. Решту доходу уже шеф Б. П. Н. К. Г. А. на закупно потрібної гардероби і взагалі приладів театральних, які остають власністю військового театру.

*Микитка, генерал-четар, в. р.
За згідність (підпис нечиткий).*

В звязку з цим наказом, Пресова Кватира Н. К. Г. А. випрацювала Статут і Регулямін театру. Статут подаю в цілості, як документ часу, щоби запізнати з ним нашу суспільність і виказати, як високо цінила Н. К. Г. А. таку інституцію, як театр, не тільки для війська, але і для культурного розвитку українських мас.

Пресова Кватира Н. К. Г. А.
15 грудня 1919 р.
Ч. 171/прес.
м. Винниця

СТАТУТ

„Нового Українського Львівського Театру“

Статут цей обов'язує з днем затвердження його через Начальну Команду Галицької Армії з застереженням пізнішої згоди Диктатора З. О. У. Н. Р.

§ 1. Н. К. Г. А. бере під опіку та охорону бувше Товариство „Новий Львівський Театер“.

§ 2. Всі члени театру є прийняті на стан пропагандистів з поборами XI-ої ранги і як такі є обов'язані в службових справах до беззглядного послууху військовій команді.

§ 3. Всі члени театру підлягають розпорядкам начальника Пресової Кватири Н. К. Г. А.

§ 4. У внутрішній організації підлягають члени театру безпосередно Управі театру, яка за посередництвом начальника Пресової Кватири зноситься з Начальною Командою.

§ 5. Управа театру складається з директора й адміністратора. Їх становище пояснює ближче регулямін з дня 5. грудня 1919. р.

§ 6. Всі члени театру (артисти і члени Управи) одержують побори XI-ої ранги зі всіми додатками, та користуються щодо набору правами старшин Укр. Галицької Армії.

§ 7. Ношення однострою не управнює членів театру. Дозволяється однак носити одержувану пошиту на лад однострою, але без всяких військових відзнак.

§ 8. Моральне поведіння членів театру мусить бути бездоганне, причім за неморальне поведіння супроти Управи театру, карати-меться карами аж до виключення з дружини.

§ 9. У всіх випадках непорозуміння, які випливали-би з невідповідного поведіння поодиноких членів театру між собою, або непорозуміння поміж членами а Управою театру, — рішає в першій случаю Управа театру, в другій — Н. К. Г. А.

§ 10. Всім театральним майном завідує через відповідних функціонерів адміністратор театру, він переводить виплату платень, покриває з чистого доходу ріжницю в платні відповідно до висоти гажі, на яку члена театру прийнято. Адміністратор є обов'язаний предклатати касові звіти до контролі Н. К. Г. А. Надвижку уживається на закупно потрібної гардероби, бібліотеки, нот та театральних приборів, що остає власністю театру. Якщо в майбутності матеріальний стан дружини не стане таким, що по заложенні фонду обезпечуючого на старість чи від випадку, та по заосмотренні театру в потрібні прибори, — оставати буде надвишка, — є Управа театру обов'язана до одноразового або частинного звороту виданих військовим скарбом на удержання дружини коштів.

§ 11. На випадок від'їзду Начальної Команди в інше місце постою — назначає Н. К. Г. А. нове місце постою для театру. Транспорт завідує Управа театру. Все майно як і акти забирає театр зі собою. За недбайливе виконання обов'язків зглядно функцій прийнятих на себе поодинокими членами театру, відповідають вони особисто.

§ 12. На випадок від'їзду театру на гостинні виступи, обов'язані члени театру беззглядно виконувати розпорядки Управи театру.

§ 13. На випадок недуги користуються члени театру порадою військового лікаря, мусять однак кож-

ний случай дорогою службовою зголосити сан.-шефові Н. К. Г. А.

§ 14. Обовязки свої — обовязані члени театру сповняти точно і совісно після найліпшої волі і змоги.

Затверджено дня 14 грудня 1919 р.

Начальник Штабу Галицької Армії

Ціріц, генерал-четар, в. р.

За точність:

Осип Левицький
сот.

З наведених документів видно, що „Новий Львівський Театер“ став військовим театром і що перша Н. К. Г. А. розвязала корисно завсіди пекуче питання театру в звязку з матеріальним забезпеченням акторів. Від тоді „Новий Львівський Театер“ міг спокійно працювати, не відчуваючи матеріальних злиднів. Актори користали переважно з безплатних квартир, котрі команда міста Винниці достарчала.

Вистави театру відбувалися 4 рази тижнево в прекрасній салі Миського Театру у Винниці. За винаєм салі Управа театру платила Миському Самоврядуванню.

Маючи повне матеріальне забезпечення, театер при Н. К. Г. А. станув на такім високохудожнім поземі — (особливо тоді, як режисером театру був Гнат Юра), — як ніодин хіба український театер від часів існування українських театрів на західних землях України.

Цей театер можна сміло назвати першим українським державним галицьким театром при Н. К. Г. А., котра на Великій Україні становила для Галичан не тільки військову, але й цивільну владу.

Театер цей сповнив, у важких хвилях для нашої армії, свою культурну місію і з розпадом У. Г. А. перестав існувати, зіставивши по собі милий спомин у галицького стрілецтва і напевно займе належне йому місце в історії українського театру.

Причинки

до споминів бл. п. сот. Івана Андруха: »Січові Стрільці в Запорозжській дівізії Отамана Натііва«

Написав: Н. Авраменко, старий Запорожець

Прочитавши спомини мого покійного побратима, додаю від себе освітлення деяких зачеплених ним моментів, та прошу оці мої слова уважати за впливаючі з почуття відповідальности перед памяттям автора споминів, мого приятеля і побратима.

1. Московський дух 2-го Запоріжського пішого полку:

В складі 2 Запоріжського пішого полку в загальній кількості восьмисот, перебувало коло 200 старшин Росіян. Ці старшини пристали до українського війська підчас грізних боїв за Київ. Брали участь в боях од Києва до Житомира і од Житомира назад через Київ-Полтаву-Харків до Криму, де скінчилася чинна боротьба з більшовиками. Як боевий елемент, старшини-Росіяни були надзвичайно добрі. Служили чесно, а під український вигляд не підроблювались, теж чесно. Коли війна скінчилася, Запорожці виїжджали на охорону кордонів. Старшини Москалі заявили тоді, що прагнуть чинної боротьби, а тому просили одпустити їх на Дон, давши слово, ніколи не виступати збройно проти України. І 200 старшин Росіян поїхало зі Славянська на Дон. Їх одпустили, дали харчів і зброї. Це був момент, коли Січові Стрільці впливались до 2 Зап. полку.

2. Полковник Лубенецький: дисциплінований, ще досить молодий, чудовий старшина боець, відзначений найвищими нагородами російської армії. Вихований в умовах дисципліни мирного часу, пережив на фронті всю світову війну, яку закінчив з рангою підполковника, маючи 32 роки. Вступивши охотником до Української Армії, виділявся великою карністю. Такоїж карности вимагав і від підлеглих. Української мови вживав завше, час від часу прикидаючи російське слово, що зрештою було цілком природне. На-

коли в своїх замітках бл. памяти сотник Андрух споминає Лубенецького, як ординарну людину, яка находила приємність в бештанню півсотенних С.С., то я додам більше. Будучи вартовим по заgonу, полк. Лубенецький застрілив сотника Іванова, який не виконав службового наказу і словом його образив. Умови вимагали в службі суворої дисципліни. Треба додати, що Іванів був особистим приятелем Лубенецького, який не спускав в службі нікому.

Що торкається виразу „Австріяки“, за що ображались С.С., то це звичайно річ недопустима. Але С.С. частенько уживали слово „кацап“ по адресі Запорожців.

3. Старшини Запоріжці; їх відношення до Січових Стрільців:

Бл. пам. сотник Андрух писав, що більшість старшин була вороже успосіблена до С.С., інші були байдужі, а тільки невелика група як курінні Дубовий, Зільницький і я ставились до С.С. прихильно. Річ в тім, що ми три може були більш свідомі національно, тому були для С.С. більше зрозумілими, ближчими духово, ріднішими. Бойова служба повинна була б спаяти всіх С.С. і Запорожців в одну родину, що зрештою і наладжувалось потрохи. Треба признатися, що більшість Запорожців духову національну свідомість добували тепер щойно в боях.

Січові Стрільці трималися замкнуто. Менш свідомих старшин-Українців з крови і кости рахували Москалями. Ці ображені, трималися з резервою.

Внутрішнє життя сотень Стрілецьких також ріжнилось від Запорожського. Ця ріжниця впливала з ріжниці виховання.

С.С. виховані в специфічних умовах служби Українського Легіону в австрійській армії, були спаяні

Січові Стрільці в корпусі Натіїва (1918). В середині сидить (держиться руками за коліно) сот. Маренін, поруч нього сот. Турок, родом з Тустанович, розстріляний 1921 р. большевиками.

на почуттях братерства крові і духа від кількох літ. Старшина Січовик тримався близько Стрільця і навпаки. — Явище цілком нормальне в СС. Запорожці вийшли з армії російської. На кращих її традиціях будували підставу карності і послуху. Старшина Запорожець сам стояв близько козака, а останній мусів стояти на певній віддалі. Так учив досвід. Старшина, що був за панібрата з козаком, тратив свій авторитет. Треба пам'ятати, що часи були грізні, що тільки недавно розвалилися корпуси, коші і численні полки Центральної Ради, де перепроводжувалась крайня демократизація.

4. Москалі в постачанні 2. Запор. полку:

Наводжу прізвища старшин постачання: Полковник Василів. В лютому 1918 р. вступив до 2. Запор. полку. Пережив усі етапи боротьби. Тяжко ранений в боях, помер на еміграції. Поручник Галушка. Помер на еміграції. Сот. Халаїм, — забитий в бою в часи зимового походу. Скарбник Ігнатенко. Криштально чесна людина. Власне він чинно зареагував на образу, нанесену Запорожцям бл. п. сотником С. С. Миколою Загаєвичем, — з чого повстав неприємний конфлікт, зрештою ліквідований в день від'їзду С. С. до Білої Церкви. Ігнатенко забитий в бою в 1919 році. Нарешті сот. Біляневич, Москаль по вихованню, Українець по походженню. Учився української мови в полку дуже пильно. А що йому українська мова не давалася, повстали численні анекдоти. Оце весь склад старшин постачання.

5. Вплив жінок на штаб полк. Болбочана:

Жінок в 2 Запорожському полку було три. Дружина полковника Болбочана, завжди убрана в український шляхецький стрій, навіть на балах, дружина сотника Біляневича і її сестра артистка-співачка московської

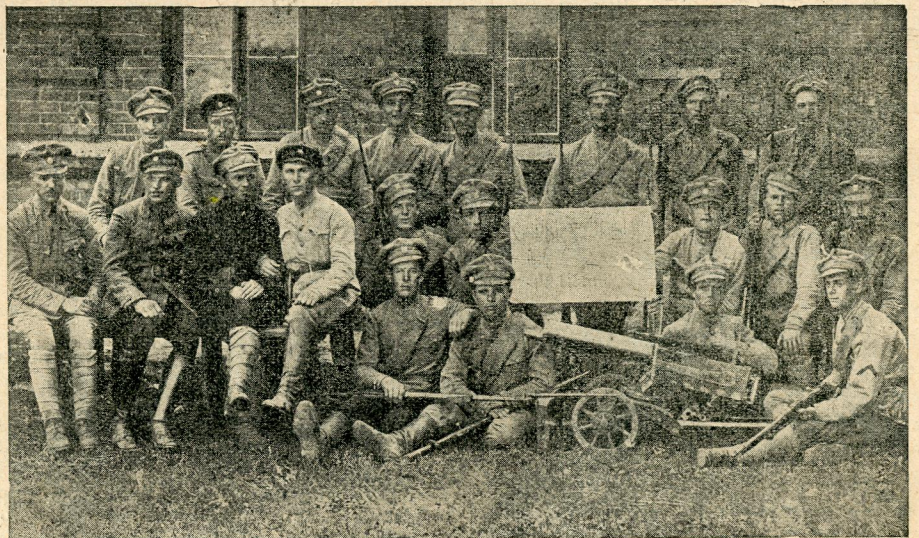
сцени. Виступи її підчас концертів, які уряджував 2-й Запорожський полк, драгували С. С., бо хоч і старалася, але не могла співати добре українських пісень. Ото власне пані сотникову Біляневичеву, її сестру та двох сестер-жалібниць з дівізійного шпиталю освистували С. С., як споминає бл. п. сот. Андрух. Це власне і є весь вплив жінок і московський дух штабу полк. Болбочана. Що торкається самого штабу 2. Запорожського полку, то були слідуючі старшини: Літовчик, Реут, Авраменко, Скрипка, Черниш, Коппе Шерстюк, Шелест. Як видно навіть з прізвищ, ніодного Москаля. З цих старшин 3 не живе, решта і зараз на еміграції.

6. Курінний 1 Республіканського курія, сотник Михайло Зелінський.

Зразок хоробрости, дисципліни і справедливости. За грабунки розстрілював особисто. Випадок на Айдарі я сам службово розбирав, будучи командантом штабу 1 Запорожської дивізії. Зелінський наказав рекуїрувати екіпаж і пару коней, котрими приїхав один дідич з Московщини на Україну, і залишив в селі ці коні ще раніше приходу Запорожців. Непорозуміння між сотником Зелінським, а Загаєвичем носили характер чисто психологічний. Коли приміром якесь село в минулому погромило маєток і забрало собі весь живий і мертвий інвентар, сотник Зелінський рекуїрував в селі пару свиней чи корову на харчі для курія. Загаєвич вбачав в цьому грабунку, Зелінський справедливість.

Нехай буде земля пером обом сотникам. Зелінський кілька разів тяжко ранений, був розстріляний московською дружиною під Ромоданом, здається в день смерти Загаєвича під Мотовилівкою.

7. Харчування: Не памятаю випадку, аби козаки од недоїдання хорували і йшли до шпиталю. Козаки і Стрільці діставали регулярно 150 карб. на

Січові Стрільці в корпусі Натіїва. Третій від ліва сидить сот. Рогульський.

місяць, одяг і харчі. Одяг і харчі добрі. А 150 карб. вистарчилоб на добре харчування 2 людей.

8. Бл. п. сотник Андрух писав, що С.С. були головною силою 2-го Запорозького полку. Що полковник Болбочан протривався виділенню С.С. в окремих курінь, аби інші куріні не залишились без людей. Не памятаю докладно численности полку в моменті виділення С.С. в 3 курінь. Знаю лише, що після відїзду С.С. до Білої Церкви, коли полк поніс тяжкі втрати в людях, — в курінях було не менше як по 350 багнетів. Підчас паради в Харкові перед генералом Лігнау, полк мав найменше людей, — це було в день повстання проти гетьманського уряду. Тоді полк лічив 1500 багнетів і шабель, 32 тяжких і 40 легких скорострілів і треба ще сказати, що вимагає справедливості: В бойовім відношенні 3-й курінь С.С. рахувався найслабшим, не дивлючись на те, що мав численну перевагу в людях супроти кожного зокрема куріня. Подаю думку команди полку і думку командантів курінів 1. 2. і 4., не ображаючи С. С.

Оце все, що хотів доповнити і спростувати в споминах мого колишнього приятеля і побратима. З покійним сотником Андрухом і його приятелем Василем Гловою, я колись побратався старим запорозьким звичаєм.

Для зрозуміння тих інцидентів, які повставали на тлі спільної служби одній ідеї, додаю кілька слів.

С.-С. формувались в Києві підчас революції. Несли службу при Центральній Раді. Були весь час під впливом, до неба сягаючих промов наших тодішніх провідників революціонерів. Вірними оставались мріям про рай на землі, про який проповідували Грушевський і Винниченко, на творах котрих і раніше вироблювали свій світогляд.

80% Запорозців пізнали Грушевського і Винниченка лише в 1917 році, а раніше з причин відомих і не чули про їх. Національне стихійне напівсвідоме піднесення, що спалахнуло на Україні в 1917 р., поспало Запорозців на бій за Українську Державність, ради якої і тільки для неї Запорозці несли своє життя, віддавши старшим свій послух.

І коли С.-С.-ам йшло про внутрішній устрій України, про програми с.-р і с.-д., про які вони багато чули і знали, Запорозцям йшло про Україну Незалежну, йшло про існування Держави. Запорозці знали душу Наддніпрянця краще С.-С., пережили на своїй шкурі переведення в життя отих програм про знесення старої армії, соціалізацію землі і инше. Запорозці вбачали можливість існування Української Держави перш за все в сильній армії і послухові своєму командуванню і урядові.

Може оця розбіжність інтимних думок і була причиною того, що Зап. і С.С. не жились тісніше.

Паперові грошові знаки на українських землях

Написав: Микола Гнатишак

До найбільш занедбаних ділянок нашого недавно минулого слід зачислити паперові гроші. В цій ділянці панує майже цілковита, нічим неоправдана індиферентність. Цікавляться ними майже виключно аматори, котрих привагні збірки представляються далеко краще від музейних*). — Сьогодні нам годі ще думати про повне видання усіх паперових

знаків, що були в обїгу на українських землях, почавши від 1917 року. Але годі теж з другої сторони поминати це питання майже цілковитою мовчанкою. Вже сьогодні, а знаю це з власного досвіду, є багато дечого такого, що дуже тяжко, а то прямо неможливо роздобути.**). Річ зрозуміла, що чим пізніше, тим роздобуття потрібного матеріалу буде більш утруднене, а в деяких випадках виключене. Під сучасну пору одиноко доцільним булоб друкування на вище подану тему цілої серії статей, обовязково зі світлинами. Статті ці, при будучому повному виданню, відіграють доволі замітну помічну роллю. Зрештою, на мою думку, це одинокий спосіб, щоб

Один карбованець м. Житомира (гл. стаття О. Вітенка: Волинські гроші Л.Ч.К. Ч. 1. 1931). Із збірки М. Гнатишака.

*) Впорядковуючи доволі интересну збірку грошей в Музею Наукового Товариства імени Шевченка, завважав я великі браки; немає майже ніодної цілої серії, трапляються натомість білі круки. Подібний стан в Національному Музею.

**). Відноситься це між іншим в першу чергу до грошових знаків міста сарненського, раніш рівенського повіту — Дубровиці, котре wraz з околицею творило самостійну республіку т. зв. пригоринську соціалістическую республіку, мало свої гроші, а мабуть також і поштові знаки. Репресії по упадку самостійности цієї республіки з боку української влади, а ще більше опісля з боку польської, були причиною майже цілковитої їх заграти.

уникнути цих неточностей та неповностей, які стрічаємо в російському виданні*).

Започаткуванням вище згаданої серії, вважаю цінну статтю О. Вітенка „Волинські гроші“**), котру саме хочу доповнити деякими даними відносно грошових знаків містечка сарненського, бувшого лудського повіту — Бережниці. — В році 1918. брак дрібної розмінної монети заставив Жидів, дуже чулих на цього роду браки, подумати над тим, як зарадити лихові. Вонито на засіданню своїх культурно-освітніх організацій рішили друкувати одно, три й п'яти рублівки. Яку заставну вартість вони по-

дали, мені досі, не зважаючи на мої заходи, не вдалося довідати. Гроші ці, „довжні скрипти“, початково були в обігу лише серед жидівського населення містечка Бережниці. Далше зростаючий брак дрібної розмінної монети став причиною того, що були вони в обігу вже не лише серед цілого населення Береж-

ниці, але почали ходити по його околиці. В обігу були вони аж до приходу польської влади, себто майже два роки.

Гроші ці друковано на лихому папері, гірший часописний сорт. Краска паперу біляво-жовтава, розмір 58 mm × 111 mm. Краска друку чорна. Лицева сторона: В рамках рівнобіжника, закінчено-

*) Архивъ русской революціи. I. VIII. Берлін 1923.

**) Літопис Червоної Каліни, січень 1931.

П'ять карбованців м. Житомира. (Гл. стаття О. Вітенка: „Волинські гроші“, Л. Ч. К. Ч. I. Січень 1931).
Із збірки М. Гнатишака.

го чотирма квадратами, подано повздовж 25 одинку у три міліметрових відступах, вширш 10 одинку у такіжже самих відступах. У рівнобіжнику, ідучи зліва направо, стрічаємо: в горі друковане „N“ з 13 міліметровою чертою, на котрій подано число порядкове, а під ним підпис. Так число порядкове, як і підпис,

Один, три, пять рублей м. Бережниці
Із збірки М. Гнатишака.

виконані ручно чорнилом. Між двома одинками, що величиною займають мало що не цілу ширину рівнобіжника, стрічаємо в горі напис в жидівській мові: „sztar chowal sach ribil**) echad“, себто „довжний скрипт на суму одного рубля.“ Під цим написом, по російськи: „одинъ рубль“. На зворотній, не задрукованій стороні, по правім боці,

*) Вплив місцевого діалекту, має бути: „gubil“.

П'ять карбованців м. Крем'яця. (Гл. стаття О. Вітенка: „Волинські гроші“ Л. Ч. К. Ч. І. Січень 1931).
Із збірки Музею Наукового Товариства імені Шевченка.

є відтиск круглої гумової печатки, відтиск краски фіолетної. В колесі й його середині напис: „histad-

*) Помилка, має бути: „achdul“.

**) Помилка, повинно бути: „wyhalumijut.“

Під Бородянкою

(Після оповідання б. стр. У. Г. А. Ол. Твердохліба списав Я. К.)

Було це 30 вересня 1919 р.

Із тихих самітних піль в Київщині втікала ніч. Тінь її остала по ярах і лісах, що протяглися від київського шляху. Був досвіток. Заносилося на гарний, погідний осінній день із бабиним літом та ключами журавлів. Далеко десь над Київом заясніло. Луна чим-раз ставала червоною, немов боролася з туманами, що повисли над лісами. Там пробивалося сонце. Битим шляхом, що гадюкою посунувся аж до Києва, проходить відділ Галичан. То другий курінь 10-ої бригади. Курінь відпочивав дві доби в селі Макарові, тож стрільці ідуть бадьоро. Трохи холодно в полі, а в кількох і чобіт немає. та цеж дурниця. Колись будуть. Ось ще трохи і над Київом зійде сонце та огрів своїм промінням... Курінний сот. Яроцький розмовляє весело своїм смішним храпливим голосом зі стрільцями, та просить співати.

Починають співати, та зразу якось не клеїться пісня. Ще зарано співати. Ось тільки сонце „добрий день“ сказало. Четар Свистун зрівнявся конем зі своєю сотнею. —

— Гей, хлопці! Чого похнюпили голови? — За Ярему забули? —

„Отсе я Ярема“... підтягають стрільці, рівняється крок і пісня летить ген аж до тих лісів...

По дорозі довідуються стрільці, що стацію Бородянку зайняли большевики і їх завданням є викинути їх взад в руки Денікінові. Байдуже стрільцям. Нехай і Бородянка, коби тільки до Києва, бо тільки через Київ на Львів. Байдуже, бо розумні і відважні у них старшини. Ось як той Свистун четар. В бою конем

поперед лінії виграє, та з револьвера червоних стріляє. Десь коло самої стації чути поодинокі крісові стріли. То повстанці Соколовського дражнять червоних.

Курінь ввійшов в село Андріївку. Десь було коло полудня. Село гарне, як всі київські села, зі садами. Тут обід буде. Роспорошилися стрільці по селі, весело стало. Народ в селі гарний, тишиться Галичанами. Добре знають, хто такі і чого хочуть большевики.

Як тільки кухарі сповістили, що обід готовий, прибуло до штабу куріня кілька озброєних, запорошених Соколівців. Донесли, що большевики завзято напірають на них і здається, що зайняли вже село Нову Греблю. Їх невеликий відділ, але все таки більший від Соколівців. Курінний приказує збірку куріня. Знову курінь сотня за сотнею виходить з Андріївки в напрямі Нової Греблі. Знову лунає пісня, аджеж большевиків небагато.

Та помилилися Соколівці... В двох верствах від Нової Греблі посипалися стріли на курінь. Большевики почали стріляти зі села та зі смерекового ліса. Короткі прикази і курінь розсипався в розстрільну. Стрільці прилягли на піску. Стрільця з села не вгасає. Ворога невидно і ціляти нема куди, хіба на сліпо. Направо від куріня тікає взад невеличкий відділ Соколівців. Там чути крик і метушню, але зразу невидно, перед ким вони тікають, бо заслонило село і дерева. Та за хвилину показалася там ворожа кіннота. яка переслідує повстанців і загрожує куріневі з правого крила, а зі села показалася розстріль-

rut ahdu*) jisrael by be-reznica pelech wolin hadat wyhalumit**), себто „організація жидівської єдності в Бережниці округ волинський, релігія і народність.“ Дальші серії по три й п'ять рублів такіж самі, з цю лише різницею, що при числі „3“ маємо напис „szlosza gibil“ = трьох рублів, в рамках рівнобіжника трійки, при числі „5“ маємо напис „szamisza gibil“ = п'яти рублів, в рамках рівнобіжника п'ятки.

(За цінні інформації і матеріал складаю подяку п. Павлові Селезійонові).

на ворожій піхоті. Большевиків було багато більше, але найгірша небезпека їх кіннота. Курінь розпочав стрілянину. Ворожа розстрільна спинилася, а кіннота подалася в бік. Четар Свистун їздить конем попри стрільців, стримується коло скоростріль, які цокочуть без перерви. Робиться горячо... Піхота большевицька не страшна, але очі стрільців звертаються на право, де ворожа кіннота вирубує Соколівців і ще хвиля, буде на карку стрільцям...

Коло одного скорострילה зігнувся стрілець Ілько Тимочко¹⁾. немов прилип до нього і пускає серію за серією. Та не ріднуть ворожі ряди, густими лавами виходять з Нової Греблі. Тимочко не видить, не чує, що курінь вже подався взад, а дальше січе скорострелом... та нараз, що це? щось лопнуло по замкові в скоростріль, а його заболіло в грудях... Куля розбила замок, і ранила в груди Тимочка. Його кровю обіляло і він повалився біля скорострילה. Зобачили це большевики і гурма біжить до скорострילה. Тимочко кричить, щоби його не покидали товариші, щоби його зі собою забрали. До нього прибігають вістун Михайло Татарчук²⁾ і Василь Зварич³⁾ та беруть зі собою. Не довго їм приходиться нести раненого. Вістун Татарчук дістав кулю в ногу. Присідає. Тимочка бере зі Зваричем Ол. Твердохліб⁴⁾. Підбігли кілька кроків і кидають його, бо большевики вже за плечима, чути московську лайку. На кладовищі під Андріївкою зібрався курінь до дальшого відступу. Большевики на хвилю припинилися. Видно було добре, як їх кіннота розсипалася по полю, та здирає з ранених та убитих чоботи та убрання. Декотрих ранених добивають. Коло вістун Татарчука [трьох їх злізло з коней. Вістун витягнув до них руки, та один з них бє його прикладом в голову, аж той подався на землю. Другий вистрілом з кріса кладе його трупом... спинилися коло Тимочка. Думають, що він неживий, бо притаївся і цілий в крові. Стягнули з нього чоботи, годинник з руки і пішли далі.

(Коли стр. І. Тимочко повернув з большевицького полону по році домів, оповідав, що зараз йшла розстрільна ворожій піхоті, і коли зрівнялися з ним, один червоноармієць крикнув до свого „командіра“, який був трохи дальше на правім крилі: „Здесь адін убит, а другої жив!“ — „Штіком ево!“ скомандував командір. — „Да у меня нету ево!“ — почув Тимочко

¹⁾ З Чернихова, п. Тернопіль.

²⁾ З Чернихова, „ „

³⁾ З Бірок вел, „ „

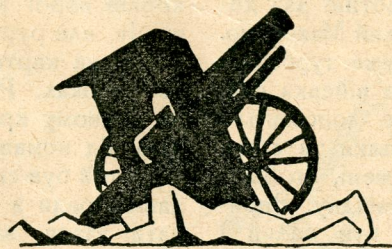
⁴⁾ З Чернихова, „ „

собі над головою, чекаючи страшної смерті. Певно, що красноармієць не мав набоїв, бо пішов, не зачіпаючи Тимочка. Незадовго прийшли санітети і забрали його, та в Бородянці заледви якась сестра милосердя виратувала його із рук озвірілих большевиків, які намагалися застрілити „сукінаво Петлюрца“).

Большевицька кіннота підїхала ще ближче куріня, який займив кладовище і готувався на певну загибель перед переважаючим числом червоних. Відступ був неможливий, бо ворожа кіннота була на пятах. З кладовища сипалися досить рясні стріли, та це не сприяло червоних. Вони побачили, що перед ними невеликий відділ Галичан і перли дальше лавами в напрямі села. Треба було хоч пів сотні кавалерії, щоби заатакувала на правім крилі ворожу кінноту, яка зближалася під село. Видно було, що вона плянує напад на плечі куріня.

Нараз четар Свистун відлучився від куріня і пігнав конем доріжкою трохи взад. Там стоїть кілька вістових з куріня. Тримають коні за поводи і чекають приказів. Свистун витягнув револьвер. „На коні! За мною!“ — Чути крик і вісім верхових поїхало вузкою доріжкою направо і зникло з очей. За кілька хвиль виринув на горбку відділ з двадцять верхових і розсипався в контратаку на ворожу кінноту. То четар здибав у вивозі кільканацять верхових Соколівців, які вратувалися утечею, і завернув їх до бою. Почулося грімке „Слава!“, збилася курява. Ворожа кіннота того не сподївалася, тож між ними почався переполох. Здається, що бракувало тоді наказу йти куріневі вперед, то і ворожа піхота булаби подалася взад. Та наказу не було, а розстрільні червоних прилягли на полях і чекали, заки невеличка горстка кінноти не спрямує до них, а вони привитають тоді її скорострелами. Незадовго четар Свистун завернув зі своїми взад. Відступ куріня був на якийсь час вратований, бо ворожа кіннота втікла аж до Бородянки, лишаючи по дорозі кількох порубаних большевиків.

Курінь подався взад через с. Андріївку. Тут селяне з жахом і жалем дивляться, як відступають Галичани. — „Що це, знов кидають їх на поталу червоних?“ За Макаровом на боці мурованки, що провадить з Києва на Житомир, отаборився курінь в лісі на нічліг. Виставлено варті. Большевики не показувалися. Досвіта привезли селяне з Андріївки нашого десятника убитого під селом. (Назвиска оповідач не знає). Привезли в труні, щоби курінь похоронив. Селяне дали знати, що большевики відступили на північ, але за ними йде друга навала: Денікін.

Історія 4-го Запоріжського полку імені полковника Богуна

Історичний матеріал Т-ва Запорожців. — Написав А. Тарнавський, сотник Війська Запоріжського.

(Продовження)

29 квітня в м. Києві праві українські кола, по згоді з німецьким командуванням та при допомозі німецьких багнетів, розігнали уряд України-Центральну Раду, оголосили на Україні гетьманат і обрали гетьманом генерала російської служби Павла Скоропадського.

Український Нарід в своїй більшості поставився до цієї політичної перемены опозиційно через те, що ні з національного ні з соціального боку праві укр. кола не мали довіря. Частини молодой Української Армії, котрі відмовили новому урядові послууху, роззброєно та розігнано по хатах.

Командант 2 Запорожського полку, полковник Петро Болбочан, довідавшись про обеззброєння полків, що були росташовані в м. Києві і передбачаючи тимчасовість нового політичного устрою та розуміючи відповідальність періоду будови Держави, вирішив, в згоді з командантами інших запорожських полків, схоронити за всяку ціну кадри Запорожців для майбутнього. Внаслідок заходів командантів запорожські полки послано для несення прикордонної служби в район Білолуцька, на північний схід від м. Харкова. Це завдання давало змогу бути подалі від центру влади і помагало сховати демократичне обличчя Запорожців перед реакційним урядом.

Через півтора місяця кордонної служби 2-й Запорожський полк одержав наказ вирушити в розпорядження N-ої німецької бригади, для несення кордонної служби на Чернигівщині. Залізницею полк переїхав ст. Семенівка, звідки згідно з наказом перейшов похідним ладом до м. Воронок. В м. Воронок залишився штаб полку, учебна сотня та постачання, а муштрові сотні заняли простір по лінії кордону від м. Стародуба до села Каменки.

4 курінь полку в складі 2-ох Богунівських та 2-ох Наливайківських сотень заняв село Картушин (в 10 в від Стародуба), на лівому крилі занятого полком кордону.

Завданням куріня було стежити за шляхами на м. Унеча, вести розвідку в напрямках на села Дохновичі, Мішковку та Дідово, котрі були росташовані в неутральній зоні на демаркаційній лінії. Особливу увагу наказано було звертати на контрабандистів, які в той-же час були в переважності більшовицькими шпіонами. Разом з курінем в Картушині була росташована батарея 3-ох гарматного складу під командою сотника Кузнеціва. 15-ту Богунівську сотню зза хорости сотника Цілюрика прийняв хорунжий Махонько. Служба на кордоні під цей час була дуже турботна, бо населення ставилося до українського війська зле, вважаючи його „гетьманським“ і охоче допомагало більшовикам в їх розвідчій праці. Козаки та старшини цілий час були втомлені та напружені, бо більшовики нападали на наші сторожі та розвідку. З причини епідемії „іспанки“ склад куріня був малий і нараховував 80 козаків та 15 старшин. Цього складу не вистарчало на застави та сторожі на відтинку, не кажучи вже за резерви. Резервою рахувалася батарея, котра мала понад 100 люда, при 5-ти старшинах.

Через невистарчаючу кількість складу, козакові приходилося 16 годин на добу нести службу (вартову та розвідку), і лишень 8 годин відпочивати. 15 Богунівська сотня мала 25 козаків при 2 старшинах; 16 Богунівська сотня мала 30 козаків при 3 старшинах. Нечисленні були і Наливайківські сотні. В разі наступу більшовиків надії покладалися на скорострільні чети, котрі були в сотнях. 15-та сотня мала 2 скоростріли „Кольта“ і 3 скоростріли „Левіса“; 16 сотня мала 1 скоростріл „Максіма“ та 2 скоростріли „Левіса“.

Через місяць постою прийшла чутка про напад більшовиків на село Каменку та про знищення ними в цьому селі росташованого там 1 куріня полку. Внедовзі наказом по полку це підтверджено та попереджувалося, що по агентурним даним більшовики мають нападсти на Картушин. 4-му куріневі наказувалося якнайбільше поготівля, збільшення охорони та пильнішу розвідку. В наказі говорилося, що напад на Картушин має робити Таращанська Сівітська дивізія, тількищо сформована більшовиками з Таращанських повстанців проти гетьмана. В складі цієї дивізії був „Богунський полк“, речтки колишнього Богунівського, котрі в початку року одійшли з Києва разом з більшовиками і тепер були поповнені мобілізованими Москалями.

Курінна розвідка виявила скупчення більшовиків в неутральній зоні в селах Дохновичі та Мішковка. Командант зробив розподіл фронту на випадок наступу. 16 Богунівська сотня розташувалася на правому крилі в школі, центр заняли 14 та 13 Наливайківські сотні і батарея, а ліве крило заняла 15 Богунівська сотня, росташована в другій школі. Виставлено стійку в напрямку на село Княжая (в тилу) та в ночі послано дозори, для звязку між заставами. Гаслом алярму на випадок раптового наступу мав бути стріл з гармати. В околицях села почала появлятися більшовицька розвідка, яка цілий час псувала телефонні дзвони до штабу полку.

Нарешті ** жовтня, на світанку, гучно розлігся стріл гармати. Алярм! Забалакали вартові скоростріли, відкрили стрілянину застави. Вмить сотні заняли призначені місця і закипів бій. Ворог трьома лавами наступав на село „в лоб“ на Наливайківців, при інтензивній підтримці своєї артилерії. З віддалі 100 кроків ворог кинувся в атаку на батарею і Наливайківців, але рушничним, кулеметним та гарматним вогнем „на картеч“ його збито і він окопався в 400-500 кроках. Рівночасно ворог ударив на крила, але на правому крилі був відбитий 16 Богунівською сотнею під командою сотника Малеця, а на лівому крилі відбитий був скорострілами 15 Богунівської сотні. Не давши ради з наступом „у лоб“, ворог почав наступати ззаду, за котрим ніхто не стежив. Кілька десятків красноармійців вже скупчилося за великою громадською стодолюю і готувалися до атаки на зади батареї. Командант куріня сотник Зельницький зауважив це і зібравши всіх, що лишилися біля штабу

куріння, в тім числі писарів та телефоністів, кинувся з ними на прикриття батареї, але вона вже сама собі порадила. Сотник Кузнеців, зауваживши скупчення за стодолюю більшовиків, повернув гармату і стрілом з неї знищив і стодолу і більшовиків. Підоспівши 15 Богунівська сотня під командою хорунжого Махонька, не зважаючи на те, що мала всього 17 багнетів, кинулася в атаку на більшовицькі лави, котрі не витримавши запорожського „слава“, почали тікати. Ця перемога так вплинула на більшовиків, що вони почали загальний відворот. Пятигодинний бій скінчився. Ворог, кількістю в 600 багнетів та 200 шабель, не встояв перед купкою змучених Запорозжців і в цей день Богунівці та Наливайківці здобули собі слави прадідів-Запорозжців.

Ворог загубив раненими та забитими 150 чоловіка червоноармійців та 2-ох командантів. З нашого боку теж були втрати: був забитий півсотенний 16 сотні хорунжий Цапа і 2 козаки, ранені були 4 козаки. В 15-ій сотні забитих та ранених не було, Наливайківці загубили 4-ох козаків забитими та 5 раненими.

Найбільші втрати були в батареї: було забитих 5 старшин разом з командантом, сотником Кузнецовим, та 10 козаків.

Через тиждень одержано відомости, що більшовики мають повторити напад. Аби цьому запобігти, 4 курінь зробив при піддержці одної сотні Німців наступ на села Дохновичі та Мішковка. Села були взяті, більшовики вщент розбиті і того ж самого дня курінь вернувся до Картушина. В бою під селом Мішковкою був ранений у ногу командант сотник Зельницький, а курінь прийняв видужавший в той час к-дант 15 сотні сотник Цілюрик. Анальогічні напади червоних були на відтинках 1-го та 2-го куріння полку. З огляду на малий склад полку та на перевтому мушкетерської частини, командант полку просив Українську Військову Владу про відпочинок для полку. Внаслідок цього, полк змінений німецькою бригадою, одержав наказ вирушити в м. Купянськ для несення залогової служби та поповнення.

По дорозі на місце призначення затримав 2-ий Запорозжський полк в м. Харкові командант X корпусу отаман Лігнау, котрий зробивши огляд полку, призначив йому місце постою в Харкові. В цей час гетьман Скоропадський проголосив універсал про федерацію України з Москвою.

Акт цей цілком слушно викликав величезне обурення серед Запорозжців. Полковник Болбочан заспокоював всіх старшин і козаків у полку, наказуючи тримати ще більшу дисципліну та стримуватись від усяких сутичок з московськими та гетьманськими воюками, яких було вщерть у місті. Болбочан мав зв'язок з Українським Національним Союзом і чекав од нього директив. * * листопада о 9 годині вечером

сотні одержали наказ команданта про негайний виступ проти гетьманату. Наказ зясовував причини виступу: народне повстання на Правобережжю під проводом Директорії, та зрада гетьманом державности України.

Залунали по вагонах (полк од приїзду до Харкова ще не вивантажився) вигуки „слава“, величезний ентузіазм охопив всіх у полку. Через годину полк рушив у місто на Павлівську площу, де залишились гармати та штаб полку, а сотні розійшлись по місті виконувати кожна своє окреме завдання. 15 і 16 Богунівські сотні мали наказ встановити владу Директорії в районі Холодної Гори, в тюрмах та обезброїти районні державні варті. Поодиноких осіб на вулицях наказано не чіпати, а перевірівши папери, обезброювати.

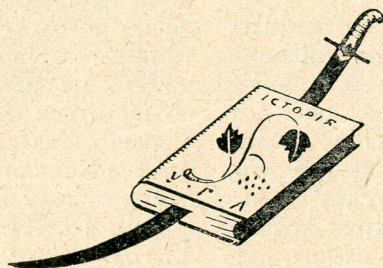
Виступ полку був настільки несподіваний, що до 5 години ранку вже скрізь у Харкові була встановлена влада У. Н. Р. і всі сотні повернулися до штабу полку. Завдяки передбаченности полковника Болбочана, та умілим розпорядженням його, переворот пройшов безкровно.

О 8 годині ранку на тій же Павлівській площі відбулась парада полку, підчас якої Болбочан офіційно проголосив владу У. Н. Р. на Лівобережжю. Гучно та щиро вітали Запорозжців харківські громадяни, сподіваючись для України ліпших часів, ніж були дотепер.

Полковника Болбочана призначено Отаманом Лівобережної України, а 2 Запорозжський полк прийняв курінний 2 куріння, сотник Дубовий. Маючи своєю базою м. Харків, 2 Запорозжський полк почав поширювати владу Директорії на інші місця лівого берега. 15 Богунівська сотня одержала наказ разом з четою Наливайківців їхати на допомогу сотнику Кустовському, котрий вже з 5 сотнею добував Полтаву. 15 сотня прилучилася до сотника Кустовського під ст. Божків. Під командою Кустовського зроблено наступ на стацію, де був ворожий броневик. Стацію здобуто і ранком другого дня 15 сотня рушила в обхід ліворуч від залізниці на м. Полтаву. До сотні прилучилося багато повстанців — селян і без опору сотня над вечір заняла м. Полтаву. На слідуючий день до Полтави приїхала 16 Богунівська сотня та 1 курінь полку. Сотні ростишувалися в жандармських касарнях.

В цей час більшовицькі агенти, використовуючи малу кількість укр. респ. війська та присутність тисяч темних повстанців-селян, заснували „Ревком“ і повели агітацію проти української влади. Почались випадки сутичок на вулицях міста між повстанцями з червоних касарень та Запорозжцями. Повстанці закидали Запорозжцям „буржуазність“ влади У. Н. Р., а Запорозжці за це били повстанців.

(Далі буде).

Останні дні Старшинської Школи Піхоти У.Г.А.

(Віимки зі щоденника фреквентанта, підхор. У. С. С. Казки)

По дав: Василь Ярбій

ПОДІЛЛЯ, ЖОВТЕНЬ 1919 р.

Четвер, 9. X. Хоча тиф по третьому навороті висав всі мої сили, а товариші раїли „сидіти і не рипатися“ ще, одначе я рішив таки піти до Старшинської Школи. Коли є мета, буде й сила. Вчора по обіді відійшов я з гуртком однорічних підстаршин з Вахнівцець до Грушки. Тут нічліг. Сьогодні вранці о год. 8. зібралися ми перед командою Коша. Задержано нас аж до полудня, щоби вкінці сказати нам, що до школи відійдемо щойно завтра, бо в школі робиться порядки. Дні вже понурі, холодні. Листя жовкне, дикі гуси у вирій летять, — осінь. Мене же тепер тримісячний труд і то, як для могого тифом зруйнованого організму, важкий труд. Але мушу видержати, мушу перебути!

П'ятниця, 10. X. По обіді вирушило нас 53 до Гути чугорської, де є постій Стар. Школи. День холодний, понурій. Я їхав на возі, бо не можу ще добре ходити. Сил у мене тепер стільки, що, здається, і мала дитина змоглаби мене побороти. По полудні дійшли, чи пак доїхали ми на місце. Тут прийшлося вислухати ще копицю вступних а „необхідних“ поучень та вистоятись у збірці. Щойно ввечером представились командантові школи і закватувались. Мене призначено командантом IV. кімнати. Наука зачнеться в понеділок 13. X., а покищо відпочинок, ну і „перегляд терену“.

Субота, 11. X. Перший день у С. Школі минув незамітно. Довідався тільки, хто і що вчитиме, а це: Командант Школи сот. Драган: Обовязки стану, суть оружа і суть організації; сот. Любинський: Службовий правильник ч. I. і ч. III. Військова стилістика; сот. Балицький: Службовий правильник ч. II. Тактика; суть стрільби; пор. Яцишин: Правильник вправ; пор Райлян: Піон. техн. і полеве укріплення і поземелля (картографія); бул. Герман: Економ. адміністр. наука; чет. мед. Паращук: Соматологія.

Четвер, 16. X. Вчора був я досить слабій та гадав, що може знову „наворотний“ повернувся, але до сьогодні покращало. Найгірше почувуюся в часі вправ: ідуци здається мені, що якийсь дідько поначіпляв на мене багато звіночків, які за кожним кроком теліпаються і звенять. Товариші жартують, що в голові є якісь остроги. Коли я вже трішки струджуся, в ушах шумить і гуде, як „в дубровоньці“, а тоді і приказів добре не чути.

Вівторок, 28. X. Дні минають поволі й тихо, але минають. Писати щоденно у своїй нотатці нема часу, бо від досвіта до вечора заняття, а у вечері нема світла. А шкода, бо є деякі цікаві речі, от хочби замітки про старшин-учителів. Про самого команданта, Зевеса нашого, котрий завсіди гремить, а ніколи не усміхнеться, котрого всі „божата“ і „небожата“ бояться, як чорти кадила, а котрий зі своїм назвищем в ідеальній згоді, про його самого зда-

лосьби кілька стрічок написати. А про доброго сот. Любинського, з призвищем „тата“, з мягким голо-сом, лагідними, синіми очима і милим лицем, а про хитрого сот. Балицького, котрий силується наслідувати „гарт“ команданта, або про людяно-товариських поручників Райляна і Яцишина також варто булоб занотувати що важніше, але трудно — часу нема.

Сьогодні хоронять у с. Грушці полк. Слюсарчука. А з усіх сторін летять чорні мов круки вісти, що Галичане гинуть, а тиф казиться. Ось доля...

Вечерами ходжу в село до одного господаря, у котрого замовив собі вечеру, бо тут щодо справ харчевих не дуже добре, а мене по тифі апетит напав.

Четвер, 30. X. „Холод і голод то немилі гості“ каже пословиця, але „треба думати шляхотно“, як каже наш сот. Драган, тому хоч-не-хоч прийми брате „гостей“ в хату. Сьогодні падав сніг, а холодний вітер морозив до костей. Але морозу ще нема і тутешні болота пишануться у повному розцвіті. З цієї причини не йду вже і на вечеру, хай скисне! Сиджу в кімнаті і жду чуда: може отворяться двері та увійде яке добре „божа“, скаже слово і заблісне світло бодай з лоївки, бо праці багато, а тут темно, як в очах нашої стрілецької долі. Але це „може“ є тільки фантастичною мрією, чуда такого не буде.

ПАДОЛИСТ 1919.

Четвер, 6. XI. З початком цього місяця почалася вже правдива зима. Сніг наклав землю, а болота задеревіли від морозу. У мене сталась біда з правим оком. Не болить і знаку ніякого нема, але на світ дивлюся мов через білу сітку. Коли ливе каже, що на дворі щойно сумерк, праве твердить, що вже ніч. Лічить лікар заведення, тобто медик Паращук. Смарує якоюсь мазюкою, масує невинні повіки тай потішає, що це перейде. Хайби собі здоров практикував на могому бідному оці, щоб тільки за ту практику не прийшлося мені зором заплатити. Через те лічення не буваю тепер на ранішних вільних вправах, але позатим треба вчитись.

Що де діється, цього ніхто з нас не знає, але чути, що щось поганенько в нашому життю. Гроші вичерпались, плати не дістали вже за три декади, а життєві потреби не мовчать.

Середа, 12. X. Кози лічити такому лікареві, що береться до лічення ока, а не знає ні самої хвороби, ні її причини. Око моє не гоїться, хоч лікар щоденно його дусить та смарує. Світ щодень більше темніє так, що тепер і в полудне сумерк. Вже я мабусть не побачу тим оком моїх близьких, якщо пощаститься мені колись вернути ще до рідної Галичини. Завтра переходимо на нове місце постою, ближче Камянця. З цієї нагоди радієм з вільного від науки пополудня.

Дня 13. XI. о год. 7:30 рушили ми в дорогу і за 12 годин ходу станули в с. Тарнівці. Похід з наван-

таженими возами, розмяклими подільськими дорогами, нелегкий і фреквентанти проклинали всіх і все. Шлапали по болоті з повним набором, та ще й мусили попихати вози, які ніяк не могли виїхати з чорних калуж. Мені, якби на злість лихові, сил вистарчило навіть і на ніч, коли на мене випало повнити службу поготівля.

Дня 14. XI. Рушили даліше і по великих трудах доволіклись вечером до ціли, тобто до с. Колобаївець. Але мої потифні сили вичерпались так, що в кінці дороги треба було пристати до „загайків“.

Неділя, 16. XI. На око не бачу. Лікар обіцяв відіслати мене до Камянця. На дворі негода, болото. Вчора відпочивали, а нині цілий день треба було працювати, щоб упорядкувати цілий двір, в якому містимось, і приготувати все до науки, що почнеться завтра. Вісти такі, що ген. Тарнавський розв'язався з от. Петлюрою.

Понеділок, 17. XI. Вчора у вечір по год. 9. збірка фреквентантів. Таких нічних збірок досі не було. Не минула і одна хвилинка, як всі, навіть і найповільніші, стояли вже в понурій шкільній кімнаті. При блідому світлі свічки можна було зауважити, що на лиці у кожного блукає якась тривога та неспокій, дождання чогось небажаного, недоброго. Щезла кудись молода веселість, притих звичайний оживлений гомін, бо у душі кожного відізналося якесь немиле чуття. Увійшов старшина, сот. Балицький. На лиці того завсіди веселого старшини також якось понура тінь. Дивно. „Лучба з головною командою перервана — де вона, та команда, нема ніяких вістей — з цієї причини завтра вранці о год. 7:45 рушимо в дорогу до Камянця“ — так говорив старшина. Голос його легенько дрожав. Між товаришами почались наради, згоди, приготування. Кому в ночі спалося спокійно та солодко, цього мені не знати.

В ночі розгулявся люто вітер і славні болота замерзли. Раненько роздано амуніцію і по сніданку в означеній годині ми зібралися і рушили в дорогу. Шалючий північний вітер тручав з дороги та утруднював правильний хід. Ішли ми нерівними полевыми доріжками, прямуючи до битого шляху. Незадовго дійшли і побачили сумну картину безладдя та бездолля: від Камянця ішли то гуртками, то одинцем петлюрівські вояки з камянецьких лічниць. У декотрого замість обуви ноги обвиті шматтям, у іншого і плащика нема, а тут мороз та вітер. Денеде лежить та відпочиває в рові недужий, що лишив лічницю, щоб бодай кости свої приволікти до своєї родини.

Від тих козаків довідалися ми, що у столиці Поділля господарюють вже „милостиві союзники“ от. Петлюри.

Постояли, порадили, померзли та вкінці пішли даліше в напрямі Камянця, куди ще рано-раненько

поїхав наш командант, щоби розвідатись, що там діється та куди наша путь. Військово-шкільна карність вже десь щезла, а прийшла самовільна безрадність.

Я і дес. Гмитрасевич остали осторонь з тою гадкою, що коли відділ рішиться увійти аж до Камянця, ми вернемо, бо там чейже не перепустять озброєного відділу, а зрештою що потім? Але незадовго побачили вертаючого з Камянця команданта. Вісти невеселі... Тепер відбулася коротка нарада, після котрої сот. Драган заявив, що у нововитвореному положенню він не бере на себе відповідальности за дальшу долю Школи Старшин і фреквентанти, як і всі інші до Школи приділені стрільці (пр. візники,

Українська старшинська школа в Чорткові. I. турнус. Фреквентанти з с. Кривенького, пов. Гусятин. 10. II. 1919 р.

чури, кухарі), можуть поступити після своєї волі*): Хто хоче, хай іде в сторону Галичини і може вдасться передістатися додів, а хто хоче, може вертати в незнане. (Напряма Нова Ушиця, де має бути полк У. С. С.) Старшини рішили вернути, а до старшин прилучилось около 20 підстаршин-учеників. Решта всі, котрим забракло стрілецької гордості і завзяття, відійшли за облудною приманою, в неволю.

Я вернувся. Хоч вже шестий рік на війні, хоч вже другий рік без вістей від родини, але поки надія живе, не піддамся розпуці і тузі, шиї не зігну і зброї добровільно не зложу!

Ми повсідали на вози і нові тепер візники (однорічні підстаршини) повезли нас до — Осередка Кола Смерти. На ніч приїхали до с. Пустовід, перемерзли і голодні.

* Цими словами зліквідовано С. Ш. П. У. Г. А. Діялось це 17. XI. 1919 р. перед полуднем.

Хмельниччина в кореспонденції Джона Серльова

Др. Володимир Безушко

(Докінчення)

II.

А які старання робила Польща на Заході для своєї оборони? Відповідь в слідуючих листах.

Т. I. ст. 258 9:

„Регенсбург, 6 (н. ст.) червня 1653.

Польський посол дуже горяче запобігає помочи імператора і князів проти козаків і Татарів.

Входять тут в гру католицькі князі, які в римського імператора малиб мати більшість (вістря проти політики О. Кромвела). „Польський міністер запевняє поміч для Р. С. (короля Шкотії) по заключенню мира з козаками, який наступить скоро, коли (Польща) одержить поміч“.

Т. I. ст. 298.

Ратисбона, 26. (н. ст.) червня 1653.

„Завтра засідання сойму (diet)“. Будуть всякі польства. „Цей з Польщі, який так нагло виїхав, покликуючись на гідність свого короля, знову тут з просьбою помочи від імператора і держави для свого пана, представляючи небезпеку, яка моглаб виникнути для Німеччини, колиб козаки побідили („representing the danger it maybe to Germany, if the Cossacks ever prevail. — Підчеркнення перекладчика). Його справа буде предложена соймові, але поведення Поляків в часі останньої шведської війни дещо тут заважило і імператор дасть йому відчуті, що то значить легковажити вірла в час такої бурі.“

Т. I. ст. 351:

„Ратисбона, 24. (н. ст.) липня 1653.

Помочи просить шкоцький король і польський король.

„Нюдин з них не дістав відповіді, а тільки вона верба; один перешкоджує другому. Цей з Польщі пропонує, що коли йому перше допоможуть, то він по заключенню мира з козаками і Татарами прилучиться до імперії в помочи королеві Шкотів. Що станеться, ще невідомо“.

Т. II, ст. 690.

Відень, 22. (с. ст.) жовтня 1654.

„Послідньої суботи запроваджено з великою врочистістю двох московських амбасадорів на послухання до Його Цісарської Величності в Еберсдорфі, які обдарували Його Величество перлами неоціненої вартости, а як виконали своє доручення, відпроваджено їх з такою самою врочистістю до їх мешкань. Польський король післав також сюда свого великого конюшого, даруючи Його Величеству шість гарних коней і інші незвичайні речі. Але твердять, що цісар не буде вмішуватися до жадної сторони, хіба що хто з них дасть до цього причину, нападаючи на котру провінцію Його Величества“.

Т. II. ст. 731:

Лист польського короля до О. Кромвела — (по латині):

„Ян Казимир, з Божої ласки король Польщі, великий князь Литви, Руси (Russiae), Прус, Мазовії, Са-

могітії, Лівонії, Смоленщини, Чернигівщини, а також дідичний король Шведів, Готів і Вандалів — Найяснішому Князеві (serenissimo principi), пану Оліверові Кромвелеві, Протекторові Англії, нашому найдорожчому (charissimo) приятелеві поздоровлення і по-всегдашній зріст щастя.

Найясніший Князю, пане наш, приятелю найдорожчий.

Не дозволили від початку обняття нами пановання безнастанні війни з нашими ребелями-бунтівниками і варварами — і звідси тяжка жура — щоб висказати Вашій Світлости (serenitati vestrae) прихильність (propensionem) нашого духа для Вас. Хоч ми цього досі не могли зробити, так тепер не хочемо відкладати надалі, щоб засвідчити наші найліпші почування для Вашої Світлости. Тому посилаємо до Вашої Світлости нашого надзвичайного посла шляхетного Миколу de Вуе, нашого посла в Газі, який буде для Вашої Світлости викладником наших бажань, рівночасно роблячи декілька предложень, які є не малої вартости на будуче так для слави Вашої Світлости, як і для нас і нашої держави. Про це просимо Вашу Світлість, бажаючи з (цілої) душі великого щастя для Вас. —

Дано в Гродні, 30 падолиста Р. Б. 1654.

Вашої Світлости відданий друг

Ян Казимир, король.

Стверджую згідність цієї копії зі своїм оригіналом — N. de Вуе“.

Відомість з Гаги з д. 8 (н. ст.) січня 1655.

Кореспондент доносить, що Поляки хотілиб втягнути О. Кромвела у війну з Московією — to instigate the lord protector against the Muscovites — при помочи флоту проти Архангельська.

„Король Польщі титулує протектора: serenissimus princeps“. Кореспондент додає; „Але Англії не забудуть того, що король Польщі робив збірку для короля Шкотії“.

Т. III. ст. 313.

Висланник польський N. de Вуе до О. Кромвела. Вестмінстер, 23. марта 1655.

N. de Вуе закидає Москві, що вона бунтує козаків на Польщу.

„А коли занадто зможеться Москва, то як лише буде до того спосібність, вона накинеться і на Англію — ця „superba ac barbara Mosca gens“. І так вже купці англійські поносили там великі шкоди — тому що Москва не знає жадного пошановання для pacta et foedera.“ —

До Кромвелевого перевороту поставилася не тільки Польща неприхильно, але і Москва*). Оскільки я міг це прослідити, то О. Кромвел навіть не відповів на цитований передше лист Яна Казимира.

*) З листа Стрікленда — з Гаги під датою 7. (н. ст.) жовтня 1649. — довідуємося, що московський князь наказав вигнати з Московщини всіх прихильників парламенту, а ворогів короля Чарлза (т. I ст. 131).

З Московщиною Англія вже давніше старалася навязати зносини торговельні. Товар з Англії йшов через Архангельськ, а також Балтиком.

Найперше наведемо нову титулятуру московських князів тимбільше, що дальше буде також мова про неї. Цю титулятуру якось найскорше поспішила признати купецька Голяндія. За неї Москва виповіла в один раз війну Польщі, тому що ця відмовилася її признати.

Т. I. ст. 196:

„Інструкція високих і могучих вельмож Верховної Власти Злучених Нідерланд для їх посла до пресвітлого пана, царя і великого князя Олексія Михайловича, автократа всієї Руси — якої титулятури він має придержуватися.

Гага, 20. серпня 1651.

Посол має так титулувати царя в імені Їх Високости:

Пресвітлий, могучий, великий пане царю і великий князю Олексію Михайловичу, автократо всієї, так більшої як і меншої Руси, царю Києва, Володимирії, Новгороду, царю Казаня, царю Астрахана, царю Сибирії, пане Пскова і великий князю Смоленська, Тверу, Югонії, Пермї, Вятки, Болгарії, пане і великий князю Новгороду і низин Зенінгор, Рязаня, Полоцька, Ростова, Ярессаева, Гельоферії, Удорії, Обдорії, Кондінії, Вітебська, Мстислава, пане всіх північних земель, пане Іверська, царю картолінський і грузинський і цілої Кордадінії, князю черкавський, і гарський, спадкоємче по батьку і дідові і пане суверене багато інших східних, західних і північних областей і доміній“.

Т. II. ст. 82.

Гвайтльок, амбасадор у Швеції до секретаря Серльов.

„Upsal, 10 лютого 1653. В середу старався я через посланця про послухання в королевої. Королева післала графа Тот, щоб мене запросити, прибути і побачити, як відбувається авдієнція московського посла. По обіді я пішов з візитою до еспанського посла, до якого прийшов також граф Тот, і повідомив мене, що посол (московський) виправдується перед королевою, що не може прийти і просить вибачення до завтра; а причиною — як сказав граф Тот — є те, що посол забагато випив горівки і вина, від чого впився“... „В четвер рано королева післала посланця повідомити мене, що московський посол буде мати послухання около одинацяті. Я прибув на час на двір і побачив прийяття двох послів, яке відбулося в цей спосіб: Той, що перший представився, був високий і мав велику бороду; він мав пурпурове футро, яке сягало до п'ят, підперезане маленьким золотим шнурком. По його правій стороні ввійшов чоловік з листом володаря і печатю; він був убраний так само, як посол. По правій стороні йшов товмач. Він промовив на власній мові і був вже в половині мови, коли був змушений заглянути до своїх паперів. Коли він скінчив, сказав товмач королеві це саме по шведськи, що сказав Москаль. А коли це скінчено, один зі секретарів королеви відповів у шведській мові, що відтак переложено на мову московську.

Відтак кинувся московський посол до землі і робив це так, наче-б її цілував, а відтак встаючи поступив наперед і поцілував королеву у руку. Той, що ніс лист, зробив це саме. Королева була така добра і показала мені лист і печатку, на якій був

римський орел, а довокола нього письмо дуже подібне до грецького.

Т. II. ст. 607/8.

Посол до царя, Вілем Прідо (Pridoux) до секретаря Серльов.

Йому вже в дорозі звернено увагу на малу кількість людей в його посольстві. Казали, що в Москві дуже на це звертають увагу. А ті, що звертали його увагу на це, „знають дуже добре вражіння, яке викликає на московським дворі поведінка, окруження і зовнішній вигляд державного міністра, без огляду на те, якого пануючого він репрезентує перед цим володарем“.

Це саме казали йому в Архангельську Англіїці, які там торгують і які вже там живуть довгі літа — коли побачили, що він прибув тільки в товаристві трьох людей. З тієї причини він сказав секретареві воеводи (vovode), що у нього в посольстві шістьох людей, а це все для удержання престіжу посла. Дальше він доносить, що комунікація там того роду, що він зможе прибути до Москви аж в зимі (від 16. IX): він мусить зачекати на сніг, яким зможе скорше приїхати, ніж тамошніми дорогами. — Одну часть дорого відбуде рікою. — Дальше подає ці замітки, які досі поробив в краю: „Те, що я досі запримітив (і чув від других про цей нарід: Муштини радше високі ніж середнього росту; вони взагалі грубі і сильні; ті чужинці, що мають з ними до діла, кажуть, що вони хитрі і підступні, але боязливі. Вони грецької віри, але в обряді і ще в дечім, в побожності і в релігійних практиках дещо ріжні від Греків з Греції. Вони дуже забобонні і неосвічені, а частинно цьому причиною їх володар, який це вважає державною засадою, не допускати їх до освіти. (They are very superstitions, and ignorant of learninge, and in parte are held soe by the prince as a maxim of state, who will not have them study. Біблія їх в словянській мові (Sclavonian tongue). Їх письмо частинно з тої мови, деякі букви грецького походження, але інші їх власні.

Кажуть, що мужі тут дуже віддані злу і виконують страшний гріх содоми з хлопцями і уживають звірят; в цім грісі вони зівсім не позаду Турків та Італійців. Теперішній патріарх їхньої держави — муж близько п'ядесятки, малої освіти, а одначе піддає своїй володареві думку, що він буде паном цілого світа і що всі народи приймуть його віру. Кажуть, що володар має тут більше гроша ніж всі володарі Європи разом. Він провадить більшу торгівлю на власний рахунок, ніж всі купці в цілій його далекій державі. Його купці торгують тільки за таку заплату, яку зможуть вкрасти (steale). Всі горожани його держави є уважані за його невільників (slaves). На війну з Польщею край платить десятину (кожний з маєтку). Гроші у них тільки копійки (50 sereikel). „Поживи тут, так мяса, як і риби, подостатком і це тут дешево. Їх напоєм: пиво, мід (роблений з пчільного), який є добрий і приемний. Так мужі, як і знатніші жінки, які можуть собі на це дозволити, убираються богато і носять богато прикрас, а передовсім богато перел (шкотських перел) — Архангельськ, 16. вересня 1654“.

Т. II. ст. 713:

Париж, 14 (н. ст.) падолиста 1654.

„Довідаюся, що посол московського князя пропонує сему королеві 400.000 війська і хоче його удержати в службі своїм коштом і що всюди, де

забажає король, чи на морі, чи на суші. Що він тим хоче досягнути від короля, ще не знаю, але в кожному разі це велика пропозиція“.

Т. III. ст. 173/4:

Посол Прідо до секретаря Серльов.

„Міністер заграничних справ вимагає, щоби посол вичислив всі титули царя, які він прибрав. Він сказав висланникові міністра, що час перед... авдієнцією так короткий, що неможливо їх (титулів) спам'ятати, тим більше, що я мушу триматися цієї титулятури, яка є на листі його високости до маєстату. Цар вимагає, щоби його титулувати: „імператорський маєстат... імператор і великий князь Олексій Михай-

лович більшої і меншої Русі (of the grender and lesser Russia) — так він хоче, щоби його титулувати, а не всієї Русі (and not of oll Russia), — автократ... По авдієнції, коли я вже відповів на запити, його Величство звернувся до канцлера, а цей до Гелдена, щоби мені сказати, що імператор (emperor) відзначує мене честю, даючи поцілувати руку. Коли це я зробив, вернув я на своє місце... Його Величство також моїх чотирох членів посольства відзначив честю поцілувати його руку.“ —

На заході, як бачили ми, розійшлася слава Хмельницького, як великого войовника і таким він перейшов до пізніших поколінь.

I. курінь 8-ої бригади У. Г. А.

Із записок Івана Карпинця

(Докінчення)

Штаб 8-ї бригади і булавна сотня. Бригада в районі міста Красного, на полудне від Жмеринки. Бригада в районі відпочинку (Гросолово-Кассель). Похід над Дністер, до рум. границі.

1. VIII. 1919. Штаб і булавна сотня приходять вечером до м. Сніжково. Тут остають включно до 5. VIII.

6. VIII. Відхід до м. Бару о год. 5. рано. Тут прибувають на год. 4. попол.

8. VIII. Відхід до с. Сербинівці, а звідси до Северинівки.

15. VIII. Відхід до с. Малі-Винницькі-Хутори. Вечером чути в півн. напрямі сильну канонаду.

16. VIII. Відхід через Винницю до м. Стрижавка (над Богом, 8 км на північ від Винниці).

17. VIII. Рано відхід в півн.-східний напрям Штаб і бул. сотня прибувають вечером до села Курава, київської губернії і тут ночують.

18. VIII. Відхід на ст. Гулівці, а по обіді на ст. Голєндри. Тут повно матеріалів до будови мостів. Звідси відходить штаб і бул. сотня до м. Козятина, через чеську кольонію Миколаївку. В Козятині є ще однак большевики, тому вертають всі в напрямі Миколаївки з причини болота і умучення коней, ночує бул. відділ на дорозі Козятин - Миколаївка.

Від 19. VIII. до 22. VIII. вкл. Коло полудня в Козятині. Тут остають частини бригади і штаб до 22. VIII. включно. Коло 11. год. вночі розпочинається вагонування штабу і бул. сотні, що триває аж до рана.

23. VIII. Поїзд відїжджає коло год. 7. рано. Їде дуже скоро. Над вечір приїжджає на ст. Попельня. Тут частини вивагонуваються. На другій стації (Кожанка) мають бути большевики.

24. VIII. Коло год. 10. рано відїзд в напрямі м. Хвастова. Над вечір прибули штаб і бул. відділ до села Ставище. Перед північно відїзд до міста Хвастова. На овиді видно луни пожарів.

25. VIII. Над раном в Хвастові. Звідси їзда пісками до Мотовилівки. Тут приїжджає штаб і бул. відділ над вечір.

26. і 27. VIII. в Мотовилівці.

Бракує записок.

Старшини I. куріня 8-ої самбірської бригади III Корпусу в Жуківцях коло Жмеринки. Листопад 1919.

9. VIII. Чути гарматні і крісові стріли зпід Жмеринки, котру займає о год. 9¹⁵ 1/8 курінь. Вечером прибуває штаб і булавна сотня до с. Мала-Жмеринка.

10. VIII. В полудне відїзд до Жмеринки. Вечером відїзд до м. Браїлова.

Від 11. VIII. до 12. VIII. вкл. в Браїлові.

13. VIII. Відхід до с. Могилівка і м. Гнівня.

14. VIII. На місці.

РЕЦЕНЗІЇ ТА ЗАМІТКИ

Ол. Бабій: Перші стежі.

Повість. Львів, 1931. Накладом видавництва „Червона Калина“ у Львові. 16^о, ст. 339.

З зацікавленням беремо отсю першу повість Бабієву. Знаємо його із попередніх прозових збірок „Шукаю людини“ (1921) та „Гніву“ (1922), які ідеологічно нічим не ріжнилися від поезій в „Невисті і любові“ (1921). Олесь Бабій сплатив тоді належну дань миротворним струям, які досить сильно шуміли в перших роках після світової війни. Л. Франк твердив, що всетаки „людина є добра“, Барбіс написав свій „Огонь“, в нас Осип Турянський змалював, як то війна кидає людей аж поза „межі болю“.

Бабій „шукав тоді людини“ та з ненавистю дивився на „всюди жадібне лице патріота, криваве чоло борця“, бо не міг спокійно слухати „реву і жахливого вереску кровожадних гієн“. Молодий автор був тоді „душею серед тих, що несуть визволення цілому світу“. Йому здавалося, що „ми так довго ненавидимо ворога, доки не пізнаємо його, не зближимося“, що людина „сьогодні не в силі так ненавидіти своїх ворогів, так безпощадно мститись на них — як наші прадіди“. В „Побореним слава“ здавалося героєві, що перед його очима „розкриваються нові світи, нові горизонти... горизонти людства, які досі були закриті хмарами ненависти“. Велике „завтра“, мирне „завтра“ мусіло таки прийти на землю.

Отаман Хмаролім рішуче заявив, що „героїв нема; є тільки егоїзм, примус, конечність“. „Народня фантазія потребує героїв і творить їх сама“. І тому не герої є провідниками мас, тільки маси ведуть героїв, куди їм треба“. („Герой“).

Всі отсі нариси, новелі та поезії формальною сторінкою мало що різняться від уривків зі споминів, деякі були тільки споминами. („Святий вечір Галичан в Одесі 1920 р“). Бабій, здається, не привязував тоді більшої ваги до „форми“ своїх творів, гадаючи, що вже самих думок досить на те, щоби „прийшло велике мирне завтра“.

Тут саме ота цікавість, про яку згадано вище, коли розгортаємо перед собою обширну повість зі стрілецького життя: Як автор „Гніву“ дивиться на стрілецьку славу та на її героїв і як Бабій, що то давніше не дуже придивлявся до форми своїх праць, — дав собі раду із повістю, яка вимагає хочаб уже самим своїм розміром — сякої такої композиції. Про стрілецьтво начитався чоловік різних споминів, які майже ніколи не можуть бути об'єктивними: Автори дивляться на давніші часи сьгоднішніми очима та оцінюють себе і других на основі знаного висліді наших змагань. Звідси то кожний автор є у своїх споминах Бісмарком або Наполеоном: Треба було його послухати в 1917 або 1919 році і Україна була готова. Жаль тільки, що тих спасених рад не було тоді, коли їх було треба! Цього первородного гріха споминів, де самі автори є головними героями — не повинні ми находити в повісті. Всі герої є дітьми тогож автора й мають тішитися однаковою його любовю.

Автор „Гуцульського курія“ сьгодні знає, що не Зажицкі, який не мав серця розстріляти полонених,

23. XII. 1919. Штаб і булавна сотня відїзджають з с. Потоки (коло Жмеринки) і коло 2. год. пополу прибувають до м. Красне. В бригаді поширюється дальше тиф. Денно вмирає по кількох людей. Брак лікарів, а ті, що є — безрадіні.

1. I. 1920. Похорони сот. Бранднера.

3. I. Бригада відїздає коло 10. год. р. з Красного і має ночувати в с. Рахни-лісові. Однак тому, що квартири заняті іншими частинами, відходить до села Левківці. Тут повстає хаос у вишукуванню квартир, котрих не розділено.

4. I. Рано, коло 9. год. відхід підчас дощу і болотом через с. Юрківку до міста Гришківка.

5. I. Відїзд до м. Комаргорода. На дворі замерзло, тільки віє зимний вітер. В бригаді поширюється чимраз більше дезерція.

6. I. Штаб і бул. сотня дальше в Комаргороді. Зближається Святий Вечір. В старшинській кухні варять — але для стрільців нема нічого.

7. I. В Комаргороді.

8. I. Відхід до с. Княже. На дворі сухо, тільки вітер віє в очі. Дорога веде через с. Антополь з гарними хатами і м. Марківку з руїнами якогось замку і старим камінним мостом.

9. I. Відхід через м Крижопіль до с. Попелюхи. Іти тяжко, бо болото.

10. I. Відхід до м. Кодими. Дорога веде коло ст. Рудниця і Попелюхи. На дворі паде сніг, над вечір мерзне. Люди не їли цілий день. Щойно пізно вечером приходять на місце.

11. I. Рано коло год. 10. відхід до села Лабушня. Дорога веде попри ст. Кодима і с. Францовка. Відпочинок.

13. I. Відхід до м. Круті.

14. I. В Крутих. Відпочинок.

15. I. Відхід до с. Тимкова, що складається з різних присілкв, як: Слободзея, де живе шляхта, Бруштени з Молдаванами, Вікторівка з Українцями.

16. I. Рано серед морозу і вітру відхід до с. Бірзуля.

17. I. Відхід до с. Коси.

18. I. Відхід до с. Ставрова (може місточко).

20. I. Тут відпочинок до 20. I. включно.

21. I. Відхід до села Володимирівка.

22. I. Відхід до с. Вінкентівка.

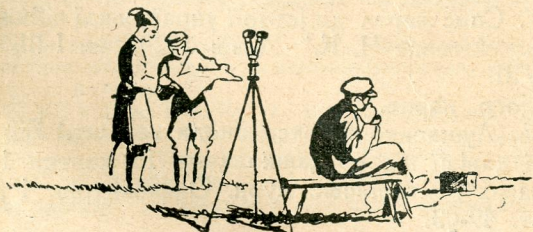
23. I. Відхід до міста, а може села Глибокий Яр.

Від 24. I. до 6. II. вкл. бригада прибуває в район, призначений на відпочинок, а се: м. Гросолово, село Михайлівка, нім. колонія Кассель. Команда бригади міститься в дворі Гросолово-Михайлівка. Тут бригада перебуває два тижні, до 6. II. включно.

7. II. Відхід через с. Кістельниця і колонію Кассель до с. Новоалександрівка.

8. II. Відхід до молдавського села Ташлик, де бригада має переходити через Дністер до Румунії.

9. II. Бригада в с. Ташлику для того, що Румуни порубали лід на Дністрі і не хочуть нікого пустити.

тільки Єзерські панує і довго пануватиме в житті всіх народів („На розстріл“). І тому в „Перших стежах“ бачимо, як старий Садівницький годиться з думкою, що треба покинути патріотизм на словах та показати ділом, „що любимо Україну і не жаліємо для неї навіть синів своїх“. „Найліпші, найкращі чоловіки в світі це ті, що люблять бути вояками, найкращі й найбільше життєздатні хлопці, це ось такі запальчиві, міцні духом, відважні і рішені на все“.

Ось идеологія повісті. З села йдуть до стрільців селяни, син священника, учителя й економа. Вони знають, що маленька горстка стрільців, яка горить могутнім бажанням великих, героїчних діл і має святий молодечий запал у грудях, — мусить сотворити чудо. Мусить здійснити свій ідеал. Перед читачем розгортаються картини стрілецького життя в Стрию, на Закарпатті, перші бої із московською навалою, та страшна зима в Карпатах. Молоді герої, які досі мали страх „перед двійкою, або перед матурою“, переконуються, що „дідько не такий страшний, як його малюють“. Є вправді трохи страху, та „небезпека то солодка річ“. Мені здається, що „ніколи життя не буває таке гарне, як ось у цій хвилині, коли ми ризикуємо життям“.

Так думали стрілецькі герої і тому на Маківці „сотня героїв розбила тисячку“ і весною 1915 року настав вірлиний лет стрілецтва за московськими полчищами, що в панічному страсі втікали із загарбаной української землі.

Давній Бабій відзивається часом устами Юрка Голуба („герої зблизька не так виглядають, як здалека“). Головним носієм мирних, противоєнних настроїв є соціаліст Василь Маланчин. Література, соціалістична преса та грізні воєнні події вбили в нього вроджену любов до синів свого народу, до рідного війська та воєнний ентузіазм. Василь утікає від стрільців, перебуває московський наїзд, покликаний до австрійської армії — переживає всі страхоття італійського фронту і служить авторові на те, щоби й тут осу-

дити війну. В одній повісті — пеан і обжаловання війни! Пеан для війни в обороні батьківщини! Тут саме є ідейне заломання повісті. Кожна війна буде когось боронити, кожна буде оправдана. Юрко Голуб раз читає в окопах Марка Аврелія, Канта та Шопенгавера, які вчать його любови та ідеалу справедливості — то знов, в часі енергії й здоровля „чає на філософів“ та „живе інстинктом, або найвище — любить ідеалом волі до могутності Ніцшого“. Щойно о. Косар вчить січового стрільця, що „краща сторінка правильно зрозумілого християнізму — це боротьба зі злом во ім'я вищого і кращого життя“. „Українці бояться війни, бо є слабодухами, кволими і безсилимими до такого великого діла“.

Бабій у „Перших стежах“ змалював 1914-1918 і то порушив всі наболілі питання тих часів. Ми воліли бачити обмеження, стиснення матеріялу. Трагедію наших людей на італійському фронті — можна було викинути та змалювати в особному творі (досі ще такого не маємо, наші письменники мало йдуть з життям!), тим більше, що Василь Маланчин механічно тільки зв'язаний із „першими стежами українського війська“ — із січовими стрільцями. Тоді була б більша ідейна одність, зискати мусіла б також композиція, яка не має належної свободи в таких хронікарських малюнках. Идеологічно легше було показати в „Перших стежах“, що діялося після 1917 р. над Дніпром — тоді зросли б також і композиційні можливості та головний герой, стрілець Юрко Голуб, скорше був би найшов духову рівновагу і без Шопенгавера. З героїв найживіше вийшов таки невдачник Маланчин, та „донжуан“ стрілецький, Данило Косар; Ліда Садівницька — це дівчина, які траплялися в часі війни — та все таки нам здається, що вона засміло говорить. Чи вона мала б репрезентувати українську дівчину? Хотіли б ми, щоби автор подумав над нашими замітками, коли писатиме після „перших стеж“ про „сотні та полки“, які боролися вже тільки за Україну.

Л. Границка

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914-1921 р.

Написав: І. Ш.

(Продовження)

Андрусак М. Останній відступ. (Спомини). „Літопис Ч. К.“ 4°, Львів. 1930, ч. XII, ст. 7-8.

Камянець-Волочиськ. 1920. Юнацька школа.

Андрусак Микола. Стрілецька вандрівка 1. січня 1920 р. „Літопис Ч. К.“ 4°, Львів 1931, ч. 1, ст. 17.

Лячів-Бершадь. 1919. 8 полк IV Золочів. бриг.

А. К. — Сотник Ляш-Гусаров. „Син України“, Варшава. 1920, ч. 2.

Некрольог.

А. К. Спроба списів. „Син України“. 1920, ч. 1.

Акції української кінноти на лінії фронту Гусятин-Бриж.

А. К. Спос жерел до історії української війни 1914-1921 р. „Літопис Ч. К.“ Львів 1929, чч. I-III; 1930, чч. I-VIII.

Бібліогр. нарис.

А. Л. (Лушненко Олекса, пполк. ген. шт.) Бій 4 Київської дивізії під с. Дашковцями 13 жовтня 1920 р. „Альманах“, літ.-військ. журн. Олександрів. 4°, 1921, ч. I, ст. 49-53.

А. Л. (Лушненко Олекса). Справа, на яку ми звертаємо менше всього уваги. „Альманах“. Олександрів. 4°, 1921, ч. I, ст. 61-64.

Про військові школи.

Альманах. Літературно-військовий журнал. Ч. I. Липень 1921 р. Табор Олександрів. Видання Культурно-Освітнього Відділу Штабу 4. Київської Стріл. Дивізії. 4°, ст. 64 + 4 нен.

Вміщено 14 творів. Більше не виходило.

А. М. До технічних завдань нового війська Української Держави. (З докладу про діяльність Окремого Військового Технічного Відділу на Херсонщині). „Вільне життя“. Рівне. 1918, ч. 103.

А. М. — Б. Перша могила українського інваліда в Кракові. „Укр. Інвалід“. Каліш. 8°, ч. II-13, ст. 60. Некрольог полк. Дм. Переверзева.

Андрієвський В. До питання про нашу військову термінологію. „Табор“, Варшава. 1929. 8°, ч. 12, ст. 46-53.

Андрусак Микола. Із стрілецьких споминів. „Літопис Ч. К.“ Львів. 4°, 1930, ч. 5, ст. 9-10.

І бриг. на Волині. Чуднів. 1930.

Андрух Іван, сотн СС. Січові Стрільці у корпусі ген. Натіїва. Зі споминів... „Літопис Ч. К.“ Львів. 4°, 1930, ч. 4, ст. 5-8; ч. 5, ст. 15-17 (з портр. автора).

Аріо, пор. Нарис історії XIV бригади УГА. „Літопис Ч. К.“ Львів. 4°, 1930, ч. I, ст. 16-18 з 2 іл.; ч. 2, ст. 18-19; ч. 3, ст. 19-20; ч. 4, ст. 20-22; ч. 5, ст. 19-20; ч. 6, ст. 20-22; ч. 7-8, ст. 25-29; ч. 9, ст. 16-18; ч. 10, ст. 19-20 з мапкою.

Аш. Спогади про Любарські події. „Альманах“. Олександрів. 4°, 1921. ч. I, ст. 13-24.

У. Наддніпр. Армія. 1919. XI. Волинь.

Ба В. Супірництво гідне наслідування (Допись з фронту). „Стрілець“. Камянець 1919, ч. 54 (I).

Бабюк Андрей. Гіркі спомини з днів неволі. (Із оповідань товаришів стрільців). 1. В Карпатах. 2. Сліпець. 3. Товариш. Кал. „Просвіти“ на 1917 рік. Львів, 1917, в. 8° ст. 48-53.

Побут.

Бантшиш Каменський Ол. До історії козацького руху на Україні в 1917-1918 рр. „Укр. Козак“. Біла Церква (Мінхен). 1923. 8°, ст. 29 + (3).

Іст. Вільного Козацтва.

(Баранецький Павло). „Літопис Ч. К.“ Львів. 1929, ч. 1, ст. 23: Ті, що відійшли.

Некрольог з портр.

Барчук Петро. Картина з осінніх боїв на подільських степах. Вісти. 1916, ч. 5, ст. 154-155.

Батерія пор. Полянського заслонує відворот. Кал. „Черв. Кал.“ на 1931 р. Львів. 1930, в. 8°, календаріюм.

Миколаїв н/Дн. УГА.

Бачинський Василь, сот. УГА. „Гнилицький бунт“. „Літопис Ч. К.“ Львів 1930, ч. 5, ст. 18-19.

С. Гнилиці, Збараж. п. 1919.

Бачинський Василь, сотн. УГА. Маруся Соколовська. Спомин. „Літопис Ч. К.“ Львів. 1930, ч. 1, ст. 9.

Бачинський Василь, сотн. УГА. Повстанчий відділ брацлавського повіту. „Літопис Ч. К.“ Львів, 1930, ч. 3, ст. 5-6.

Немирів. 1919/20 зима.

* Бачинський Юліан. Десятиліття большевицької революції. „Укр. Прапор“. 1922, ч. 2-3; 1923, ч. 3-4.

Б-б. В Карпатах. „Укр. СС. в Карпатах“ — збірник. Відень. 1915, м. 8°, ст. 19-32. УСС-и. (Далі буде).

ВІД РЕДАКЦІЇ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

В місяці березні починаємо приготувати матеріали до календаря — альманах „Червоної Калини“, на черговий, 1932 рік, які з причин технічних мусять бути віддані до друку найдалше до 15. квітня ц. р. Шановних авторів, які малиби надіслати нам свої праці, прохаємо не припізнюватись з посилкою рукописів, бо чим скорше тим краще. До друку приймаємо короткі оповідання та спомини (4-6 стор. формату нашого календаря), легкі, популярні замітки про важніші події, односторінкові епізоди з боїв та воєнних пригод (для зілюстровання при кожнім місяці в календаріюм), а також малюнки і світлини. Зокрема прохаємо наших сталих співробітників, щоб і тим разом відгукнулись на це прохання посилкою рукописів, маючи на увазі поданий речинець.

Редакція „Червоної Калини“: Львів, Руська 18/III.

СПРАВЛЕННЯ ПОХИБОК

Задля того, що багато світлин а також портретів приходять до нас без точних підписів, а також тому, що часто особи, в яких ми засягаємо інформацій, не памятаючи добре, інформують нас мильно, трапляються в Літописі Ч. К. похибки у підписах і датах. Ми дуже вдячні Вп. Пану полк. Порохівському, який звернув нам увагу на такі похибки у підписах під воєнними портретами арт. В. Перебийноса:

В Ч. II. за 1929 р. на ст. 13. Пор. Іванів належав до 6. запасової бригади, а не до 6. запорізької бригади, якої в українській армії не було.

В Ч. VII-VIII за 1930. ст. 7. хор. Кобилянський, 6. запасова бригада, а не, як мильно подано, 6. запорізька бригада. Таксамо хор. 6. гарм. полку Леонід Дропик (ч. II. 1929 р.), пор. О. Рудченко (IV. 1930), пор. Варда (Ч. VI. 1930), належали до 6. запасової бригади. Ця бригада була з часом перемінена на 2 ку-

лететну бригаду і перейшла під натиском ворога через Дністер в Румунію.

В Ч. II. за 1931 р. ст. 1. у підписі під портретом ген. пор. Миколи Юнакова хибно подано, що він був начальником Юнацької Школи. Ген. Юнаків займав у 1918 р. посаду Начальника „Головної Шкільної Управи“, а пізніше начальника „Української Академії Генерального Штабу“, однак ця остання не вийшла поза межі організаційного періоду.

ПЕРШИЙ ЮБИЛЕЙНИЙ КОНКУРС „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

В році 1931 минає 10 літ від основи видавничої кооперативи „Червона Калина“. Щоб краще закріпити в пам'яті членів та широких кругів читаючого громадянства цю важливу хвилину — десятиліття існування першої української видавничої кооперативи, управа вирішила проголосити

ЮБИЛЕЙНИЙ ПРЕМІЙОВИЙ КОНКУРС,

в якому приймуть участь члени кооперативи та постійні покупці видань „Червоної Калини“, які закуплять

Є. Чикаленка: ЩОДЕННИК

пам'яткову велику книгу, незвичайно цікаву, правдиву сензацію на книгарському ринку. Ціна: 14 золотих, для членів 7 золотих.

„Щоденник“ Є. Чикаленка, великого громадянина й діяча з Вел. України передвоєнної доби, фундатора української преси після першої революції в Росії, обіймає у формі щоденних записок важливі події з українського життя, даючи довгу низку блискучих

характеристик осіб, з якими доводилося авторові зустрітись. Чикаленко є не тільки прекрасним обсерватором життя й людей, а й небуденним стилістом. Читається цей „Щоденник“ як найкращу повість.

КРИТИКИ ПИШУТЬ ПРО ЩОДЕННИК ЧИКАЛЕНКА:

„...Ось перед вами у весь ріст людина, якої слухаєте цікавіше, ніж більшости сучасних йому великих діячів, письменників і артистів, якими він сам захоплюється.

„Як від світла магічної ліхтарні пересуваються перед нашими очима найважливі діячі Вел. України та не один із галицьких“.

„Найцікавіша, яку знаю, книжка із українських виляних у Галичині за останніх 10 літ.

„Діло“ ч. 45 і 46.

М. Рудницький

На конкурсів премії видавництва призначує:

1) **30 нагород по 50 зол.** на закупно книжок нашої кооперативи або чужих видавництв після власного вибору для доповнення бібліотеки.

2) **30 нагород**, як уділи в кооперативі „Червона Калина, щоб дати нагоду набувати всі видання „Червоної Калини“ за половину ціни.

3) **30 нагород**, заплачена цілорічна передплата „Літопису Червоної Калини“, щоб щасливий учасник конкурсу міг протягом цілого року читати безплатно цей один з найцікавіших українських журналів.

4) **30 нагород**, цілорічна передплата „Літературно-Наукового Вістника“.

5) **30 нагород**, цілорічна передплата „Зиза“.

ДО ЦЕЇ ПОРИ НАДІСЛАЛИ КУПОНИ ІЗ ЗАКУПЛЕНОЇ КНИЖКИ Є. ЧИКАЛЕНКА ЩОДЕННИК

1. Бібліотечна секція „Просвіти“, Луцк ч. 2267; 2. о. Василь Белей, Львів 2194; 3. Бонковська Ірена, Львів 2025; 4. о. Божик Михайло, Чортків 2132; 5. Білосор Корнило, Рава Руська 2189;

6. Др. Бурачинський Тит, Львів 2281; 7. „Будова“, кооп. в Людинцях 1532; 8. о. Базюк, мітрат, Львів 2258; 9. Волошиновський Степан, Львів 2021; 10. Варивода Володимир, Львів 1966; 11. Василік Іван, Львів 2609; 12. Войтович Володимир, Ліско 2093; 13. Василь Весоловський, Львів 2039; 14. Гурток прих. книжки, Львів, 2914; 15. Теодор Гоца, Перемишль 2264; 16. Гушар Ярослав, Львів 1965; 17. Гануляк Григорій, Львів 1922; 18. Грабар Іван, Львів 2607; 19. о. Галібей, Скоморохи 1659; 20. Гонтарський Григорій, Борщів 2103; 21. о. Горчинський, Львів 2067; 22. Дричак Іван, Борислав 1568; 23. Чеслав Добровольський, Луцьк 1516; 24. Дудка Володимир, Станиславів 1563; 25. Дацко Петро, Чижиків 1553; 26. Дичківський Роман, Хмельівка 1547; 27. Еліїв Михайло, Підгайці 1557; 28. Елішевський Гнат, Львів 2035; 29. Зубалівна Ева, Львів 1633; 30. Задояний Василь, Хшанів 1563; 31. Жук Дмитро, Павлова 1500; 32. Квасниця Дмитро, Львів 2136; 33. Кипріянов Володимир, Львів 2515; 34. Капуста Микола, Львів 2610; 35. Кульчицький Дмитро, Львів 2604; 36. Кульчицький Михайло, Львів 2605; 37. о. Кірхецький Степан, Юнашків 1533; 38. Коцюбка Михайло, Грималів 2032; 39. Кізь В., Врубліна 1600; 40. о. Казанівський, Нивиці 1582; 41. Др. Косак О., Коломия 1597; 42. Литвин Михайло, Жабинець 1518; 43. Др. Левицький Осип, Делятин 2009; 44. Левицький Степан, Підгайці 1951; 45. Марків Осип, Станиславів 1786; 46. Маренів Ярослав, Львів 2606; 47. Мудрак Юліян, Львів 2231; 48. Малий Сава, Львів 2091; 49. о. Михайлів Петро, Угринів 1987; 50. Микитин Степан, Львів 1545; 51. Малкова Олександра, Двірці 1715; 52. Онуфрик Володимир, Львів 2932; 53. Пасіка Петро, Львів 2018; 54. о. Пельвецький Антін, Петляківці 2270; 55. Др. Полянський Станислав, Володимир 1745; 56. Др. Палійчук Петро, Львів 2516; 57. Рудницький Іван, Львів 2600; 58. Раковський Роман, Львів 2608; 59. Рудакевич Осип, Львів 2628; 60. Романенчук Василь, Львів 1667; 61. Др. Свістель Франц, Перемишляни 1695; 62. Скочиліс Павло, Сікорж 1744; 63. Др. Селезінка Ярослав, Радохів 1708; 64. Савойка Любомир, Львів 1761; 65. Др. Сохацький Іван, Калуш 1759; 66. Трач Станислав, Лопатин 1810; 67. Трусович Теодор, Львів 2519; 68. Танцюра Олекса, Олика 1693; 69. о. Чемеринський Ярослав, Львів 2752; 70. Читальня „Просвіти“, Винники 1982; 71. Чоповці Павло, Львів 1749; 72. Читальня „Просвіти“, Слобідка струс. 1999; 73. Читальня „Просвіти“, Нивиці 2023; 74. Хомінський Мирон, Вархрата 1797; 75. Др. Шухевич Степан, Львів 2767; 76. Ядульчак Василь, Стинава нижна 1774; 77. Читальня „Просвіти“ Печенижин 1950.

(Продовження буде).

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

ІІІ. річник / Число 3. / Березень 1931.

*

З М І С Т

	Стор		Стор
* * *		Паперові грошові знаки на українських землях	
* Ф. Невестюк	2	Микола Гнатишак	10
3 кривавих днів		Під Бородянкою	
Ч. Кибалюк	2	(Після опов. б. стр. У.Г. А. Ол. Твердохліба сп. Я.К.)	12
3 листів до редакції!		Історія 4-го Запорізького полку імени полковника Богуна	
Сотник Олександр Тимченко	3	Продовження — А. Тарнавський	14
Мої спомини з останніх днів окупації України		Останні дні Старшинської Школи Піхоти УГА.	
австро-німецькими військами		Василь Ярій	16
П. Бекесевич, сотник У.Г. А.	4	Хмельниччина в кореспонденції Джона Серльова	
„Новий Львівський Театер“ при Начальній		(Докінчення) Др. Волод. Безушко	18
Команді Галицької Армії		І курінь 8 бригади У.Г.А.	
Т. Клим	7	(Докінчення) Із записок Івана Карпинця	20
Причинки до споминів бл. п. сот. Івана Андруха:		Бібліографія	
„Січові Стрільці в Запорізькій дивізії отамана Натііва“		Список жерел до історії української визвольної війни 1914—1921 р. — І. Ш. (Продовження)	23
Н. Авраменко, старий Запорожець	8	Оголошення	32

НОВА ПОВІСТЬ!

НОВА ПОВІСТЬ!

ОЛЕСЯ БАБІЯ

„ПЕРШІ СТЕЖІ“

Автор схопив у своїй повісті настрої і змагання українського громадянства в рр. 1914—1918, дав картину творення і еволюції Українського Січового Стрільцтва, змалював пекло боїв на Маківці, Лисоні та італійському фронті. Ціла повість переплетена золотою ниткою стрілецького кохання до дівчини.

Купуйте і читайте нову повість! Ціна 6 зол.

Замовлення слати на адресу:

Вид-во „ЧЕРВОНА КАЛИНА“ Львів, вул. Руська 18.

УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО

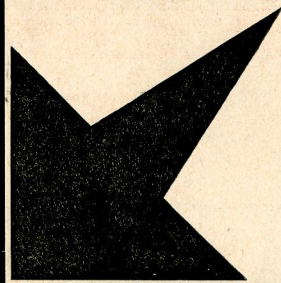
ВИКОНУЄ готові або на замовлення ручні роботи з народними вишивками й мережками для прикраси одягів і домашньої обстановки.

ПОРУЧАЄ вишивані блюзки, суконки, сорочки до народних одягів, білля, обруси, капи, сервети, подушки.

ВИДАЄ щомісячний журнал для плекання домашньої культури „**НОВА ХАТА**“ з відділом мод і ручних робіт. Передплата вносить: на рік 18 зол., на піврік 9.50 зол., на чверть року 5 зол. Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2.50 дол. річно. (Redakcija i Administracija Lwiv, Rynok 39.

Всі матеріали до вишивання висилає за післяплатою.

КРОЇ! — МОНОГРАМИ! — ВЗОРИ!

Евген Чикаленко

ЩОДЕННИК

Автор — відомий діяч з Вел. України передвоєнної доби, фундатор української преси після першої революції в Росії, описує в формі щоденних записок важливі події з українського життя, даючи довгу низку блискучих характеристик знатних осіб, з якими доводилось йому зустрічати. Чикаленко є не тільки прекрасним обсерватором життя й людей, а й небуденним стилістом, тому читається цей „Щоденник,“ як найкращу повість.

▶ В книжці залучені купони на ювілейний премійовий конкурс.

▶ Умовини цього конкурсу подані окремо в оголошеннях „Літопису Червоної Калини“ на стор. 23-24.

▶ Ціна „Щоденника“ 14 зл. для членів 7 зл.

Замовлення слати на адресу:

Видавництво

„Червона Калина“

Львів, вул. Руська 18. III.